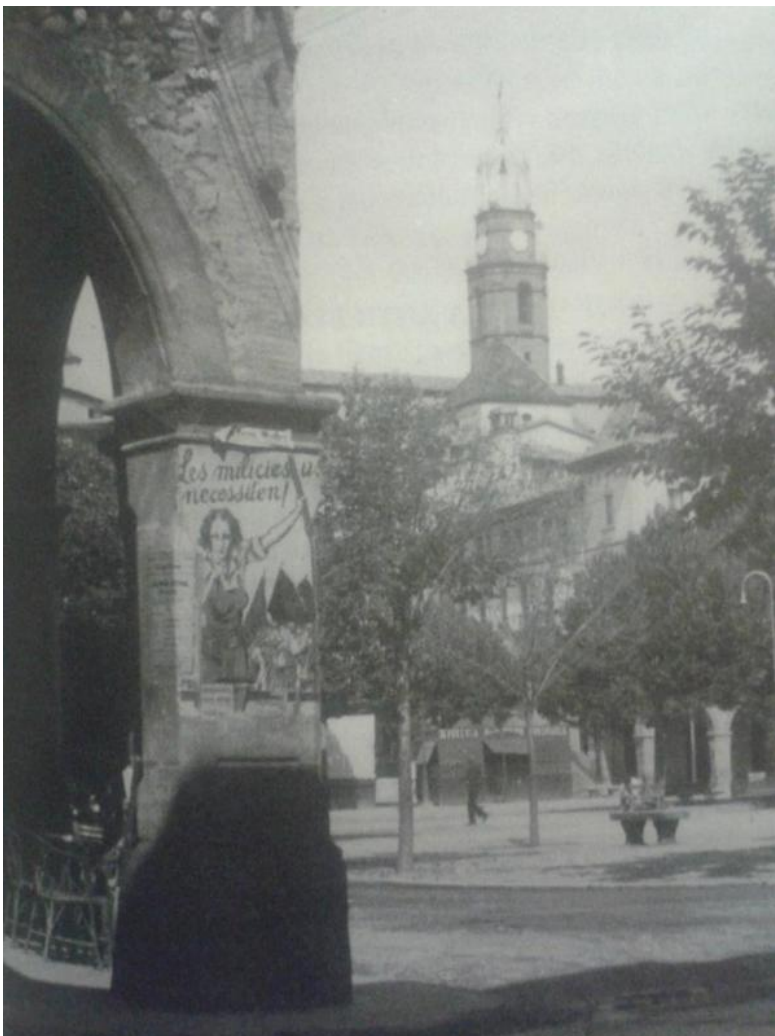

1936-
1939

La Guerra Civil a Manlleu

Guerra i revolució: dues cares de la mateixa moneda

Treball de recerca

Curs 2014-2015

INS Miquel Martí i Pol

Sumari

1. Introducció	3
2. Context històric	6
2.1 La Segona República Espanyola	6
2.2 El Manlleu republicà	10
2.3 La Guerra Civil Espanyola	14
3. Guerra i Revolució	18
3.1 Els primers moments	18
3.2 El Comitè Antifeixista	19
3.3 L'activitat política de l'Ajuntament durant l'existència del Comitè	23
3.4 Els milicians	25
3.5 Els assassinats	27
3.6 Accions contra el patrimoni de l'Església	30
3.7 Incautacions i col·lectivitzacions	34
3.8 El nou ajuntament	42
4. Els Fets de Maig i la crisi municipal	43
5. La vida a la rereguarda	47
5.1 Els Refugiats	47
5.2 Els orfes de guerra	48
5.3 L'ensenyament	49
5.3 La moneda local	50
6. La desfeta final	51
6.1 El bombardeig de Manlleu	51
6.2 L'entrada de les tropes franquistes a la vila i la nova junta gestora	53
7. Conclusions	56
8. Valoració personal	59
9. Bibliografia, webgrafia i fonts consultades	60

Annex en un volum a part.

A tots aquells i aquelles que van perdre la vida plantant cara al feixisme. A l'Empar Costa i a l'Imma Domènech, per la seva ajuda, assessorament i paciència.

*I si demà no tornara
al lloc on et vaig deixar
vull que recordes que un dia
joves com nosaltres vam marxar a lluitar
armats d'amor i coratge
i un clavell roig amagat
combatent fins l'últim dia
sota bandera de la llibertat.*

Obrint Pas

1. Introducció

L'objectiu d'aquest treball és la investigació dels fets que es van desenvolupar a la vila de Manlleu durant els 33 mesos que durà la Guerra Civil i el seu anàlisi.

S'ha considerat important dedicar una investigació a aquest període històric sovint oblidat, anant més enllà dels fets bèl·lics i fent especial incidència en les transformacions socials i econòmiques que es visqueren, fins llavors inèdites, que van capgirar la vida d'aquells que el van viure. Potser el motiu d'aquest oblit rau en els rencors entre famílies que encara es guarden pels fets que se succeïren durant els dos anys i tres quarts de la Guerra.

Per fer-ho, s'ha utilitzat com a mètode principal l'anàlisi de la documentació que es conserva d'aquella època, tot i que aquest aspecte no ha estat cosa fàcil. La dificultat principal que s'ha trobat durant l'elaboració del treball ha estat el tret diferencial de Manlleu respecte altres pobles de la comarca; aquest no és altre que un autèntic desert documental de bona part d'aspectes de la guerra, sobretot de la primera etapa. Així doncs, a l'arxiu municipal no es conserva cap document sobre el Comitè Antifeixista, òrgan revolucionari que va ser el responsable de l'ordre durant els primers mesos de la guerra. Els documents de l'arxiu parroquial municipal compresos entre el 12 de maig del 1935 i el 26 de febrer del 1939 van ser destruïts. Durant el període bèl·lic tampoc es té constància que existís cap periòdic local de referència, a part dels editats per les organitzacions polítiques i sindicals, que estan lluny de l'objectivitat desitjada per l'elaboració d'una investigació.

En conseqüència, per complementar l'anàlisi documental s'ha acudit a persones que havien dedicat estudis a aquest període, ja sigui mitjançant converses orals o consultant els resultats de les seves investigacions que han estat publicats.

Una vegada valorada la possibilitat, es va descartar l'opció d'afegir testimonis personals a aquest treball, prioritzant l'esmentada anàlisi de documentació a causa del baix nombre de testimonis fiables de l'època estudiada que queden.

Una altra dificultat a la qual s'ha hagut de fer front és la manera d'enllaçar les diferents informacions trobades per tal que estiguessin cohesionades i seguissin un ordre que permetés entendre els diferents aspectes sense perdre'n el fil. Abans de començar a realitzar el treball es van consultar diferents materials per entendre totes les sigles de partits polítics, sindicats i organitzacions socials que van participar d'aquest episodi històric.

L'estructura del treball segueix l'ordre cronològic dels fets que s'hi relaten. Abans d'entrar en matèria, es fa un repàs als anys anteriors (els corresponents a la Segona República) a la Guerra tant a nivell estatal com local, per visualitzar que l'episodi bèl·lic i les seves conseqüències que es tracten en aquest treball no van ser fortuïtes, sinó que s'havien anat gestant els anys anteriors, convertint la situació en una autèntica olla a pressió, que va explotar amb el cop d'Estat d'una part de l'exèrcit el 18 de juliol del 1936.

A continuació comença l'estudi pròpiament de la Guerra Civil, començant per un resum del marc general i entrant ja en matèria local. L'anàlisi dels primers moments de la guerra a la vila ocupen les primeres planes d'aquest treball: s'analitza la formació i composició del Comitè Antifeixista, així com les accions que posteriorment aquest portà a terme (les primeres incautacions, els assassinats, la formació de les Patrulles de Control...). Seguidament es parla dels fets anticlericals que tingueren lloc, sense limitar-se al simple relat subjectiu, mostrant el valor material objectiu que tingueren.

Dins d'aquest primer bloc també s'analitza el paper secundari en què quedà relegat el Consistori Municipal durant l'existència del Comitè, mostrant l'activitat política d'aquest organisme durant la coexistència d'ambdós, així com la formació del nou Ajuntament l'octubre del 1936.

El següent bloc està dedicat als Fets de Maig i la conseqüent crisi municipal que aquests van comportar. Un cop acabat aquest, es tracten diferents aspectes de la vida a la reraguarda manlleuena durant la Guerra.

Ja per acabar es relaten els últims moments de Manlleu com a ciutat republicana, els bombardejos i l'entrada de les tropes franquistes al poble.

Per representar d'una manera més clara i entenedora algunes dades i aspectes treballats s'han elaborat diferents gràfics, amb l'objectiu de fer menys feixuga la lectura del treball i transmetre la informació d'una manera més visual.

Alguns dels temes tractats en aquest Treball de Recerca són delicats, som ara els assassinats. En tot moment s'ha intentat tractar aquests aspectes de la manera més objectiva possible, respectant la memòria personal de cadascú i intentant no caure en relats simplistes ni partidistes creant-ne de propis, equidistants entre les dues versions (o a vegades més) que se'n tenien.

En la redacció final d'aquest treball s'ha optat per no incloure alguns dels noms i cognoms que figuraven en la documentació obtinguda per evitar situacions no desitjades: cal entendre que, si bé la Guerra no és un fet gaire recent cronològicament, causà un gran impacte en la vida dels manlleuencs i manlleuenques i tothom s'hi veié implicat en menor o major mesura; és per això mateix, perquè encara existeixen rencors i sensibilitats, que s'ha optat per respectar aquests sentiments en la mesura que ha estat possible.

En definitiva, aquesta és la recreació dels fets que van tenir lloc entre el juliol del 1936 i el febrer del 1939 que s'ha elaborat a partir de tota la documentació i informació recopilada.

2. Context històric

2.1 La Segona República Espanyola

Cal entendre que el conflicte bèl·lic que esclatà el juliol del 1936 no va ser fortuït, sinó que s'havia anat gestant durant els anys anteriors. És per això que començarem el relat dels fets des de la proclamació de la Segona República Espanyola.

La Segona República va ser el règim polític democràtic proclamat a Espanya el 14 d'abril del 1931 que substituïa la monarquia d'Alfons XIII després de la victòria electoral municipal de les esquerres el dia 12 del mateix mes. L'evolució d'aquesta ha estat dividida en quatre fases per diversos historiadors.

La primera etapa fou el govern provisional, òrgan que s'encarregà d'ostentar el poder polític espanyol des de la proclamació de la República fins l'aprovació de la Constitució el 1931. Eren temps difícils, influenciats també per la crisi econòmica mundial desencadenada després del Crac del 29. Durant els primers dies d'aquest primer període es decretà una amnistia general per als presos polítics, la proclamació de les llibertats polítiques i sindicals que anteriorment havien estat reprimides i mesures que evitessin represàlies contra pagesos expulsats de les seves terres per no haver pagat les rendes.

A Catalunya, el triomf de les esquerres havia estat especialment aclaparador. Els conservadors de la Lliga Regionalista van perdre l'hegemonia, que passà a estar a mans d'Esquerra Republicana de Catalunya. Lluís Companys, que havia estat cap de llista d'ERC a les eleccions a Barcelona, proclamà la República des del balcó de l'Ajuntament també el 14 d'abril, però poques hores després fou en certa manera rectificat per Francesc Macià, qui proclamà la República Catalana integrada en una Federació de Repúbliques Ibèriques, cosa que provocà alguns conflictes amb el govern central de la República, ubicat a Madrid. Tot plegat es resolgué amb la concessió d'un règim d'autonomia per Catalunya.

La segona etapa republicana és la coneguda com a "Bienni d'esquerres" o reformista, i comprèn des de la meitat del 1931 fins el 1933. El 28 de juny del 1931 van tenir lloc unes eleccions generals, amb una alta participació i una

victòria de nou de la coalició d'esquerres, cosa que reforçava la República. El resultat d'aquests comicis desembocà en la redacció de la Constitució del 1931, molt avançada per la seva època i amb un caràcter marcadament democràtic i progressista. Aquesta carta magna reconeixia per primera vegada el sufragi femení i afirmava la laicitat de l'Estat (cal destacar que entre el dia 11 i 12 de maig del 1931 nombrosos edificis religiosos foren incendiats, mostra de com la religió era, en aquella època, motiu de conflicte entre la ciutadania).

La implantació d'una educació liberal i laica que permetés la culturització i alfabetització del conjunt de la societat i les reformes laborals que situaren en 40 les hores que calia treballar en una setmana foren algunes de les altres iniciatives del Govern de la República, així com la reforma de l'estat centralista reconeixent les singularitats nacionals dels territoris de l'Estat Espanyol que va permetre que Catalunya comptés amb altes quotes d'autonomia política.

Durant aquest període també s'inicià la reforma de la propietat agrària, el projecte més ambiciós iniciat fins llavors per part de les autoritats republicanes i que tenia la finalitat d'acabar amb el latifundisme i millorar les condicions de vida dels pagesos menys afavorits. Aquesta reforma generà una gran tensió social, fins al punt que grups d'extrema dreta ja començaren a pensar en una conspiració contra les autoritats democràtiques legítimes.

Totes aquestes reformes es van portar a terme durant un període econòmicament desfavorable i d'una elevada conflictivitat social provocada per la radicalització d'una part dels partits i sindicats d'esquerra, com ara la CNT i els sectors més extremistes de la UGT, que van creure que aquell era el moment d'iniciar la revolució que defensaven, augmentant la crispació laboral amb la convocatòria de vagues i insurreccions a les zones rurals contra el que consideraven "l'ordre burgès imperant".

Paral·lelament a això, els sectors més conservadors de la societat es van reorganitzar. El 1933 va ser creada la Confederación Española de Derechas Autónomas, la CEDA, liderada per José María Gil Robles. Altres conservadors més moderats es reagruparen al voltant del Partit Radical d'Alejandro Lerroux.

També fou en aquesta època que les organitzacions d'extrema dreta, com ara la Falange i les JONS, van portar a terme una campanya contra la República i l'acció legislativa que aquesta estava portant a terme, la qual consideraven una amenaça per Espanya. En aquest context hi hagué un cop d'estat fallit per part del general Sanjurjo, i es creà la Unión Militar Española, una organització clandestina de militars d'extrema dreta que posteriorment tindrien un paper actiu en el cop d'Estat del 1936.

Durant la tardor del 1933 ja era evident que el Govern Republicà socialista feia aigües per totes bandes. Alcalá Zamora, president de la República, dissolgué les corts i va convocar eleccions.

Aquestes es van celebrar el 18 de novembre del 1933. Van estar marcades per la desmembració de l'esquerra -que s'hi va presentar desunida, en llistes separades; de fet, sectors importants d'obrers no van ni acudir a les urnes responent així a la crida a l'abstenció feta per la CNT- i la victòria de la dreta.

Aquesta victòria de la dreta es transformà en l'inici del tercer període de la república el "Bienni conservador" (o bienni negre) amb el govern d'Alejandro Lerroux. L'inici de la seva acció legislativa es va basar en la paralització de les reformes engegades pel govern anterior. La reforma agrària fou, doncs, paralitzada; s'aprovà un pressupost destinat al culte i al clero i es decretà una amnistia per aquells elements dretans que s'havien sublevat amb Sanjurjo o que havien col·laborat obertament amb la dictadura de Primo de Rivera.

A Catalunya, però, la Generalitat continuava a mans dels republicans d'esquerres. L'abril del 1934 va ser aprovada la Llei de contractes de conreu, que s'oposava a les polítiques del Govern de la República i garantia als pagesos l'obtenció de la propietat de les terres que treballaven si pagaven un import. El Govern republicà instal·lat a Madrid anul·là aquesta llei mitjançant el Tribunal de Garanties Constitucionals, però el setembre del 1934 la Generalitat la tornà a aprovar. Això generà un clima de tensió i de mobilització obrera, i la CEDA exigí la seva entrada a Govern per garantir una resposta més contundent en matèria d'ordre públic.

L'entrada de la CEDA al Govern va ser interpretada per l'esquerra com una deriva cap al feixisme, i la crispació social augmentà: es convocà una vaga general per intentar evitar l'entrada dels de Gil Robles a govern, tot i que aquesta fracassà. A Astúries tingué lloc una autèntica revolució social protagonitzada per anarquistes, socialistes i comunistes que fou reprimida amb violència. A Catalunya, la coneguda com a Revolució d'Octubre del 1934, tingué el suport de la Generalitat. El 6 d'octubre Companys proclamà de nou la República Catalana i intentà l'èxit d'una vaga general que fracassa per la negativa de la CNT a participar-hi. El Govern de la República decretà l'Estat de Guerra, ocupà el Palau de la Generalitat i en detingué tots els seus membres. La revolta que pretenia evitar l'entrada de la CEDA al govern havia fracassat.

Lluny de disminuir el seu pes al Govern, la CEDA va augmentar-lo. Es va nomenar Jose María Gil Robles ministre de la guerra i Francisco Franco cap de l'Estat Major. S'emprengueren reformes de marcat caràcter retrògrada i conservador, com l'abolició de l'autonomia catalana, la prohibició del divorci i la negació de la possibilitat d'expropiació de terres.

El juliol del 1935 el govern, però, es va veure afectat per una crisi, provocada per escàndols de corrupció en el si del Partit Radical de Lerroux, i, malgrat els intents de Robles perquè ell mateix fos nomenat president, es convocaren unes noves eleccions legislatives el febrer del 1936.

Per presentar-se a les eleccions, totes les forces polítiques d'esquerra es van agrupar en el Front Popular. En aquesta ocasió, la CNT, tot i no adherir-se al front comú, no demanà l'abstenció cosa que es podria considerar com un suport indirecte a la candidatura. Les forces dretanes s'agruparen al voltant del Bloque Nacional (a Catalunya ho feren amb el Front Català d'Ordre).

El Front Popular guanyà les eleccions amb un 48% a nivell estatal (i un 59% a Catalunya). El nou govern posà en marxa ràpidament el seu programa, adoptà un caràcter radical que defensava postures revolucionàries, decretà una amnistia pels presos polítics i va reemprendre l'obra reformista que havia quedat aturada el 1933. A Catalunya es restablí la Generalitat i tornà a entrar en vigor la Llei de contractes de conreu, detonant de la revolució del 1934.

2.2 El Manlleu republicà

L'any 1931 la vila de Manlleu comptava amb més de 6.500 habitants, i, per la seva proximitat al riu Ter, s'havia convertit en un dels nuclis industrials més potents de la zona, amb tot el que això comportava.

Els vilatans manlleuencs van rebre amb entusiasme i esperança la notícia de la proclamació de la República després de la victòria de les esquerres en les eleccions del 12 d'abril del 1931 que havien conegut a través de les transmissions de ràdio.

Al vespre del dia 14, segons Esteve Gaja¹, una colla de manlleuencs es presentaren a l'Ajuntament, aleshores instal·lat al carrer de la Passió, a crits de "Visca la República" i llençaren el retrat del ja exmonarca Alfons XIII pel balcó del consistori incendiant-lo posteriorment. També penjaren les banderes republicana i catalana del balcó de l'Ajuntament.

Els regidors que havien estat escollits dos dies abans, tot i que encara no havien pres possessió en el càrrec, es reuniren i mostraren el seu suport a la República Catalana proclamada per Macià. Un cop acabada la sessió, sortí una manifestació des de l'Ajuntament fins la Plaça Fra Bernadí, presidida per una gran bandera republicana, i amb nombroses senyeres. També hi participava una orquestra de Torelló, que tancava la marxa. La manifestació acabà a la Plaça Fra Bernadí, amb parlaments dels nous representants locals.

El dia després, 15 d'abril, la senyera i la bandera republicana penjaven del campanar i *"tingué lloc la manifestació més gran que hom ha vist mai a Manlleu, una allau humana va recórrer ordenadament els principals carrers de la Vila"*.

El nou Ajuntament republicà fou constituït el 16 d'aquell mes. Miquel Viladecans i Muñoz va ser escollit alcalde per 11 vots. Durant els propers dies es va procedir al canvi de nom d'algunes vies públiques, com ara l'Avinguda de la República al què fins llavors era el Passeig de Sant Joan, o el carrer Àngel Guimerà a un tram del carrer Bisbe Aguilar.

¹ E. GAJA I MOLIST: *El Manlleu dels anys 30*, Gràfiques Manlleu S.A.

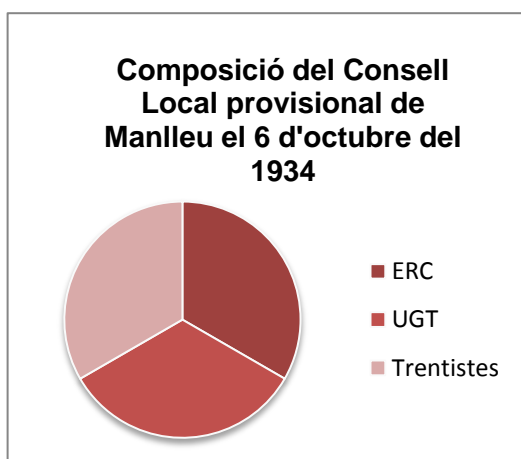
El resultat de les eleccions de les Corts del 28 de juny del 1931 va donar la victòria a Manlleu a ERC, seguit de la Lliga Regionalista, la Coalició Republicana i Acció Catalana, amb un 85% de participació.

Del 1932, cal destacar la incautació del cementiri municipal que va fer el consistori municipal (tot i que a la pràctica no suposà grans canvis a part de la col·locació d'un cartell que recordava que a partir de llavors hom es trobava al "Cementiri Municipal") i el resultat de les eleccions que aquell any se celebraren al Parlament de Catalunya, que comptaren amb el 75% de participació dels manlleuencs amb dret a vot. Els candidats més votats foren Manuel Serra, Lluís Companys i Enric Bru.

El 18 de novembre del 1933 tingueren lloc les eleccions a les Corts espanyoles, guanyades per les dretes a nivell estatal, a diferència de a Catalunya. Un 78% dels manlleuencs participaren als comicis i la victòria, ajustada, va ser per ERC, seguida de la Lliga Regionalista de ben a prop.

El 14 de gener, com a la resta de pobles de Catalunya, tingueren lloc a Manlleu els comicis municipals, que comptaren amb només dues candidatures: El Front Únic d'Esquerres i la Unió Ciutadana, de centre-dreta. La Unió Ciutadana obtingué la victòria per ben poc, i el liberal-conservador Manuel Jaumeandreu va ser nomenat alcalde el dijous 1 de febrer.

Els Fets d'Octubre també tingueren la seva repercussió a Manlleu: el 5 d'octubre del 1934 els treballadors manlleuencs eren cridats a la vaga convocada contra l'ingrés de la CEDA al govern de la República, promoguda a

Catalunya pel mateix govern de la Generalitat. És conegut que una comissió es traslladà a Barcelona per seguir els esdeveniments, i al tornar, es dirigiren a l'Ajuntament, on, davant la passivitat de l'alcalde accidental Joan Bassas, prengueren el control del Consistori, i el dia següent constituïren el Consell Local provisional, format a

parts iguals per 5 membre d'ERC, 5 de la UGT i 5 Trentistes². La vaga paralitzà l'activitat productiva de la vila. Algunes fonts apunten que s'aixecaren barricades a les entrades de la població.

Però aquest Consell Provisional durà ben poc. Després de la rendició de la Generalitat de Catalunya davant les tropes del general Batet (que obeí les ordres del Govern de la República reprimint i empresonant el govern català), van ser entregades de nou les claus de l'Ajuntament a l'aleshores alcalde accidental el dia després.

Els soldats del Terç ocupant la Plaça Fra Bernadí. Foto: Arxiu Gaja

El dimecres 10 d'octubre a les 8 del matí entrà una companyia del Terç, una facció de la Legión, obligant a aixecar persianes, obrir les portes i entregar les armes que els sublevats havien utilitzat per "defensar" la revolta. Els soldats obligaren a alguns vilatans netejar les entrades, on s'havien alçat barricades, i procediren a la detenció dels qui havien participat en els fets d'octubre, tot i

que foren alliberats, sembla ser que a petició de l'alcalde.

El resultat de les eleccions a les Corts del febrer del 1936, guanyades pel Front Popular, desembocà en una greu crisi municipal. La campanya electoral ja va ser molt tensa. A Manlleu guanyà el Front d'Esquerreres de Catalunya amb 2.071 vots, enfront dels 1.224 que obtingué el Front Català d'Ordre. Després de l'aclaparadora victòria de les forces d'esquerreres, aquestes van començar a pressionar a l'alcalde i els altres regidors de centre-dreta perquè dimitissin a causa de la "poca legitimitat" que consideraven que tenien després de la derrota.

Així doncs, el 13 de març del 1936 dimiteixen l'alcalde Manel Jaumeandreu, Joan Bassas, Josep Corrius i Josep Castells, membres d'Unió Ciutadana.

La propera sessió de l'Ajuntament que consta en els llibres d'actes és la de l'11 d'abril, en la qual s'accepten les dimissions anteriors i s'escull un nou alcalde:

² Escissió de la CNT que posteriorment derivà en la fundació del Partit Sindicalista.

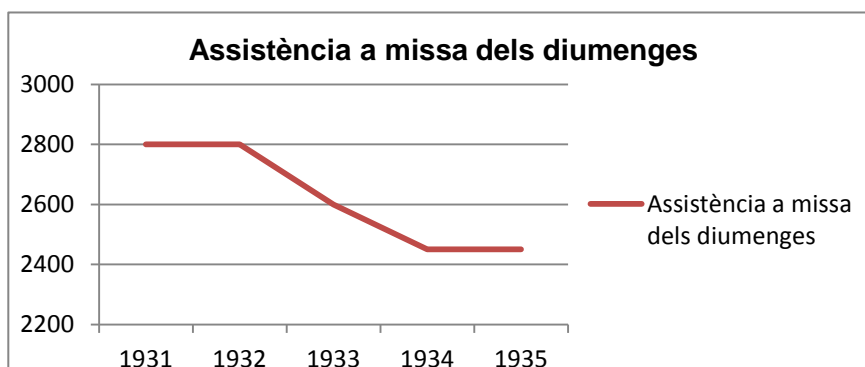
Joan Solà. Però una comunicació del Conseller de Governació de la Generalitat als consellers d'Unió Ciutadana els informa que l'Ajuntament ha de funcionar amb tots els seus membres, i per tant, es va requerir als suplents que ocupessin els seus càrrecs.

En sessió del 4 de maig, es va fer constar que tots els suplents havien presentat les seves credencials exceptuant-ne un, i, en conseqüència, quedaven en possessió del càrrec de consellers. Es va procedir a la votació de l'alcalde, guanyada per Maties Conesa, d'ERC. Joan Curós, Joan Traveria i Joan Vendrell foren nomenats tinents d'alcalde. Aquest seria l'Ajuntament esquerrà que afrontaria els primers mesos de Guerra i conviuria amb el Comitè Antifeixista.

La crispació social havia anat augmentant a Manlleu en els últims anys. L'atur, desbocat a partir del 1934, va esdevenir un problema força greu. Es creà la Comissió Municipal d'Atur Forçós, que s'encarregà de garantir una prestació o un lloc de feina (temporal) a aquells que estaven a l'atur. La conflictivitat laboral també augmentà notablement a partir de l'any 1934.

L'evolució del laïcisme i el distanciament entre els dos bàndols que posteriorment s'enfrontarien durant la Guerra Civil quedà retratada en fets com l'apedregament de la imatge de la Mare de Déu de la Font, el boicot de mítings tradicionalistes per part de militants d'esquerres o els articles creuats pujats de to entre el periòdic Manlleu, conservador, i el periòdic El Ter, redactat per gent propera a ERC.

Aquest polvorí i l'augment de la tensió esclatà al mateix moment que la Guerra.

Gràfic elaborat per Esteve Gaja a partir de la deducció d'assistència a missa a través de la divulgació del full parroquial.

2.3 La Guerra Civil Espanyola

La Guerra Civil Espanyola fou un fet bèl·lic iniciat amb la insurrecció armada de la Legió que va tenir lloc entre els dies 18 i 19 de juliol del 1936. Sota les ordres del coronel Yagüe, cap de la Legió, els soldats es van sublevar, i aviat s'hi van afegir la majoria de les guarnicions militars de la resta d'Espanya i de sectors civils propers a les tesis ultradretanes (els anomenats requetés).

Des del Marroc, el general Francisco Franco, es va dirigir cap a la Península al front de l'exèrcit d'Àfrica.

La reacció del Govern de la República va anar tard, i molt probablement aquesta sigui la causa que en dos dies ja controlessin Pamplona, Sevilla, Castella la Vella i part d'Aragó. L'exèrcit va ser dissolt pel govern republicà i les armes d'aquests van ser lliurades a les milícies dels sindicats i dels partits que formaven part del Front d'Esquerres.

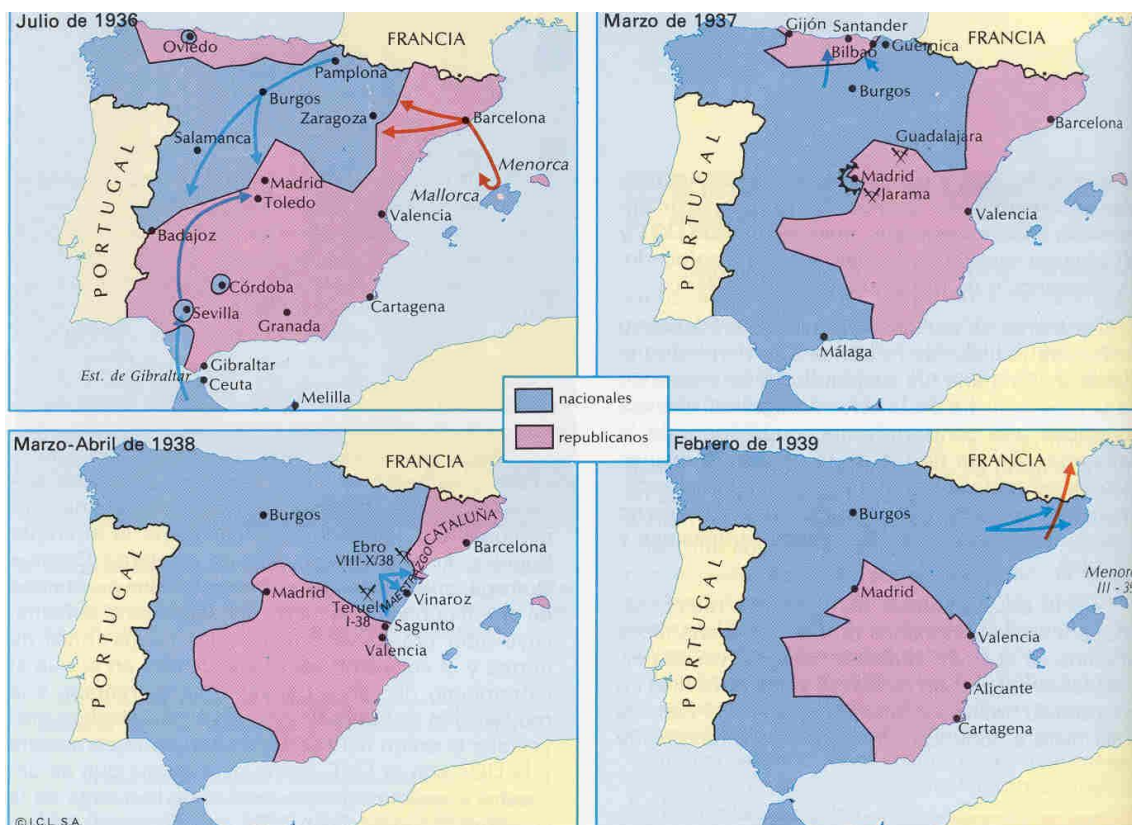
L'aixecament, doncs, va fracassar als llocs on les forces d'esquerres i obreres (ja armades) tenien més pes: a les zones industrials (fonamentalment a Catalunya i al País Basc, però també a Madrid, Astúries, València, Santander, Andalusia, Extremadura i una part de Castella).

Aquest cop d'Estat va ser dissenyat amb la idea que duraria poc, que seria una operació ràpida. Però això ho va impedir la divisió interna de l'exèrcit (ja que no tots els soldats van sumar-se a les forces sublevades) i la resistència popular que es donà. Això va comportar la creació de dos grans bàndols, els republicans i els nacionals. El que havia de ser un cop ràpid va resultar ser l'inici de tres llargs anys de Guerra Civil.

A les zones controlades pel bàndol republicà, paral·lelament a l'episodi bèl·lic va tenir lloc una autèntica revolució social: les forces d'esquerres i sindicats van emprendre un seguit de transformacions socials, com ara la col·lectivització de fàbriques o l'eliminació de qualsevol signe o emblema religiós. No s'ha d'entendre el bàndol republicà com a un bàndol cohesionat com ho era el nacional. Per la ideologia d'alguns que en formaven part, especialment els anarquistes, no existia una jerarquia militar ni una disciplina estricta. Van ser nombrosos els enfrontaments entre els comunistes i anarquistes. A Catalunya

aquests enfrontaments van viure el seu punt àlgid en els primers dies de maig del 1937, en els anomenats Fets de Maig, on el PSUC i ERC es van enfrontar obertament amb la CNT-FAI i el POUM per discrepàncies sobre com havia de funcionar l'ordre públic: els primers defensaven el control de la Generalitat, mentre que els segons defensaven un ordre públic més espontani, d'acord amb el seu ideari, on tinguessin protagonisme els mateixos obrers.

Contràriament a tot això, a les zones que quedaven en mans dels nacionals, s'anaven configurant les bases del que seria un estat totalitari. Durant els primers mesos de la guerra el general Francisco Franco va anar guanyant suports dins de l'exèrcit sublevat, cosa que el va portar a acabar liderant el moviment.

Mapes que representen l'evolució de la Guerra durant els 33 mesos que va durar

La Guerra va tenir diferents etapes. En els primers moments, les grans batalles es van lliurar pels voltants de Madrid. La capital era el gran objectiu dels nacionals, controlar la capital era pràcticament haver guanyat la guerra. Aquesta primera etapa es va desenvolupar entre el juliol del 1936 i el març del 1937. El govern republicà es va traslladar a València per por a que la ciutat

**Pancarta penjada a Madrid pels
republicans**

caigués en mans del bàndol nacional. Tot i això, Madrid va resistir sota la mítica frase del “*¡No pasaran!*”. Els nacionals van desistir al veure la impossibilitat d’entrat a la capital i van començar maniobres d’encerclament amb l’objectiu d’aïllar la ciutat. Un altre dels fronts que cal destacar és el de l’Aragó, on hi combateren uns 30.000 voluntaris de

Catalunya. La segona etapa de la guerra va tenir lloc entre l’abril i l’octubre del 1937.

Els esforços dels nacionals es van centrar llavors en conquerir el nord. Navarra i Àlaba havia estat controlada pels sublevats des del cop d’estat, que l’agost del 1936 ja s’havien fet amb el control de Sant Sebastià. El resultat d’aquesta etapa va ser el control total del nord-oest d’Espanya, amb episodis sagnants com el bombardeig de Guernika. Entre el novembre del 1937 i el juny del 1938 va tenir lloc la tercera etapa, en la qual les tropes nacionals van arribar a la Mediterrània, tot i que en aquest cas l’Exèrcit Roig presentà més batalla (com per exemple en la batalla del Terol, en la que van arribar a reconquerir la ciutat). El mes de febrer, les tropes de Franco van tornar a ocupar el Terol i van aprofitar el desgast que havien sofert les forces republicanes per avançar des d’Aragó: Lleida, Gandesa, Balaguer, Tremp i Camarasa van ser conquerides, i la conquesta continuà cap al sud, conquerint Vinaròs i amb la mirada posada a València. Aquest fet va suposar la divisió del territori republicà en dos, la qual cosa suposava l’aïllament de Catalunya de la resta de territoris fidels a la República.

Catalunya va ser ocupada totalment durant la quarta etapa, que tingué lloc entre el juliol del 1938 i el febrer del 1939. En aquest context va tenir lloc la batalla de l’Ebre, que va començar el dia 25 de juliol del 1938, éssent un dels episodis més importants de la guerra així com una mostra de força de l’exèrcit republicà. Tot i així, l’exèrcit nacional guanyà de nou la batalla i el 16 de novembre es va donar per finalitzada quan les tropes de Franco creuaven el riu Ebre. Just després, els nacionals van començar a ocupar Catalunya: començant per Tarragona, seguint per Barcelona i Girona. El govern de la

República es va veure obligat a creuar la frontera amb França; abans d'aquest fet, però, se celebrà la última reunió de les Corts republicanes l'1 de febrer del 1939 al castell de Figueres.

Entre el febrer i l'abril del 1939 va tenir lloc l'última etapa: la fi de la guerra. El dia 28 de març les tropes franquistes van entrar a Madrid, i no hi van trobar cap resistència. Els dies posteriors, van conquerir Albacete, Alacant i València, i el dia 1 d'abril Franco va signar a Burgos el darrer "parte de guerra", en el que anunciava la victòria del "Glorioso Movimiento Nacional" i la fi del conflicte que s'havia allargat durant quasi tres anys.

Durant la Guerra van intervenir agents externs que probablement van fer decantar la balança. Si bé la Gran Bretanya i França no es van posicionar, la URSS i els estats totalitaris sí que ho feren. Els soviètics van mostrar el seu suport a la república i van concedir armament i proveïments per la seva defensa. L'Alemanya i la Itàlia de Hitler i Mussolini respectivament, es van posicionar a favor de les tropes sublevades el 18 de juliol per la proximitat ideològica amb el moviment nacional. El govern nazi va enviar a Espanya la Legió Còndor, i va aprofitar el pretext bèl·lic espanyol per fer provatures del seu armament (com per exemple en el bombardeig de Guernika). Els italians enviaren un cos de voluntaris anomenat Corpo Truppe Volontaire, així com significatiu armament.

A banda de la intervenció d'altres països cal destacar les Brigades Internacionals: un moviment totalment voluntari de solidaritat antifeixista format per més de 60.000 homes i dones d'arreu del món que lluitaren sota les files de la República, combatent el feixisme. Aquest cos estigué format per persones d'ideologia diversa, demòcrates, socialistes, anarquistes i comunistes (tot i que aquests últims hi destacaren pel paper important que organitzacions marxistes com el Komintern van tenir en l'organització de les brigades).

Després de finalitzar la guerra, milions de persones republicanes van enfilear el camí de l'exili per evitar la repressió del règim franquista. Aquest fet els portaria lluny de casa i de la seva família, i, en alguns casos, en camps de concentració.

3. Guerra i Revolució

3. 1 Els primers moments

Les primeres notícies de l'aixecament militar que havia tingut lloc a Àfrica començaren a arribar a Manlleu entre el 18 i el 19 de juliol a través dels aparells de ràdio. Aquestes notícies, provocaren una ràpida mobilització de les esquerres manlleuenques, tot i que la sensació era que aquell episodi duraria poc, com ho havia fet l'alçament militar de Sanjurjo.

La tensió va anar en augment a mesura que arribaven a la vila les notícies dels combats que havien tingut lloc a Barcelona entre els sublevats i obrers que defensaven la República juntament amb les forces lleials a aquesta. Els actes de caire recreatiu del diumenge van ser suspesos. Malgrat la tensió, els manlleuencs que acostumaven a fer-ho van assistir a la missa dominical, la qual, sense saber-ho, era la última (de diumenge) a la que assistirien durant una bona temporada. El dilluns 20 la població es va llevar aturada per la vaga general convocada per la totalitat dels sindicats contra l'aixecament feixista, que va durar almenys fins el dijous 29 del mateix mes³. Milicians armats van prendre el control de la població i aixecaren barricades a les entrades.

La dreta reaccionària, tot i estar preparada per actuar (havent fet un entrenament paramilitar uns mesos abans per si finalment es produïa l'aixecament militar), no ho va fer. El grup, d'entre 15 i 20 ultadretans, es va limitar a concentrar-se primer a la seu del Centre Catòlic (Teatre Centre) i més tard al domicili particular del seu cap, Pere Godayol, que durant els propers dies va ser assassinat.⁴

Tot i que en la premsa propera a la CNT es van publicar notícies que asseguraven que a Osona hi havia grups armats custodiant patrimoni eclesiàstic, això resultà ser fals.⁵ Només les esquerres es van organitzar.

³ Nota del Comitè Antifeixista ordenant als treballadors la seva tornada al lloc de treball, prohibint fer-ho, però, sense el carnet d'algun sindicat. Veure annex pàg. 7.

⁴ E. GAJA I MOLIST, La Guerra Civil a Manlleu, Gràfiques Manlleu, p. 33.

⁵ Tal i com apunta Josep Casanovas, aquesta versió donada en premsa publicada a Barcelona podria respondre als estereotips sobre la religiositat que des de la Ciutat Comtal es tenia de la comarca d'Osona, ja que la capital d'aquesta era "la ciutat dels sants".

3.2 El Comitè Antifeixista

Barricades a la Rambla de Barcelona el 19 de juliol del 1936

El cop d'estat del 18 de juliol no arribà a quallar enlloc de Catalunya. Els combats més ferotges entre les forces lleials a la República i obrers (liderats per la CNT-FAI) tingueren lloc a Barcelona.

Aquest fet marcà un abans i un després en el

panorama polític català. La victòria aconseguida a la Ciutat Comtal, en bona part gràcies als anarquistes, va suposar l'emergència de la CNT-FAI com a força principal, fins feia poc relegada a la clandestinitat.

Durant els combats, els obrers anarquistes van arribar a controlar algunes posicions estratègiques importants, com per exemple la caserna d'artilleria de Sant Andreu, que havia caigut en mans de les tropes sublevades. Allà, els llibertaris prendrien uns 30.000 fusells, que van ser distribuïts entre la seva militància, per aturar el cop d'Estat i "començar la revolució".

Lluís Companys, aleshores president de la Generalitat, no ignorà aquests fets, i el dia 20 de juliol convocà una reunió amb representants de les forces polítiques catalanes del Front d'Esquerres i la CNT-FAI).

D'aquesta reunió en sortí l'acord de la creació del Comitè de Milícies Antifeixistes, que estaria integrat per totes les forces polítiques que s'havien enfrontat als feixistes sublevats (CNT, FAI, UGT, ERC, USC, POUM, Unió de Rabassaires i Acció Catalana Republicana).

Aquest Comitè va quedar constituït oficialment el dia 21 de juliol i, tot i que la Generalitat no deixà d'existir, era qui realment es feia càrrec de l'ordre públic a Catalunya. Aquesta nova estructura de poder es va repetir en quasi tots els pobles de Catalunya, que també van crear els seus Comitès Locals. La composició d'aquests, però, depenia de la magnitud que els partits polítics i sindicats tenien a cada localitat. Manlleu no en va ser una excepció. El dia 20

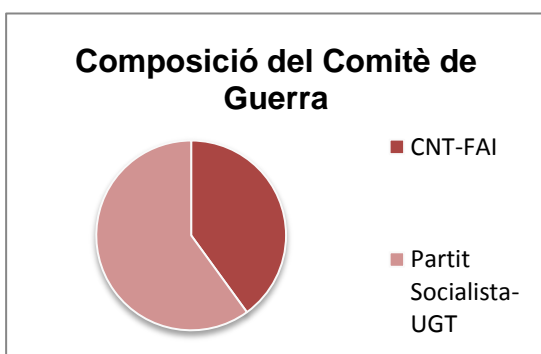
de juliol, abans de la creació del Comitè Central, ja es creà un primer comitè local, responsable de garantir l'ordre a la vila durant els primers dies⁶.

Uns dies després es constituí el Comitè Antifeixista de Manlleu, que seria l'encarregat de gestionar la vida política, econòmica i social de la vila entre els últims dies de juliol i finals de setembre del mateix any⁷.

D'aquest Comitè ha arribat als nostres dies ben poca informació, la documentació ha desaparegut quasi completament⁸. Tot apunta que aquest estava dividit entre diverses seccions, com són el Comitè de Guerra, el Comitè de Salut Pública, el Comitè de Reclutament o el Comitè d'Assistència Social.

Si bé Esteve Gaja assegura en el seu llibre *La Guerra Civil a Manlleu* que els membres del Comitè eren els mateixos que els de l'Ajuntament, només ha pogut ser demostrat que dues persones formessin part alhora dels dos òrgans de poder (Joan Vendrell Soler i Lluís Soler Orriols, socialistes); Maties Conesa, aleshores alcalde de Manlleu i membre d'ERC, no apareix en cap document com a president ni membre del Comitè.

A partir d'uns informes elaborats per la Guàrdia Civil i la Falange local l'any 1942, podem conèixer el nom i l'afiliació política d'alguns dels membres que, segons les autoritats franquistes, formaren part d'aquest Comitè. Aquests informes divideixen l'òrgan revolucionari en dos, el Comitè de Guerra i el de Salut Pública.

El Comitè de Guerra, seria, segons aquests informes, el màxim responsable dels fets revolucionaris ocorreguts a Manlleu entre el juliol i el setembre del 1936. Josep Rafart Fornells, de la CNT-FAI, en seria el president, i Jaume Guàrdia Crusats de

⁶ I. DOMÈNECH i F. VÁZQUEZ: *La repressió franquista a l'àmbit local. Manlleu (1939-1945)*, Editorial Afers, 2003.

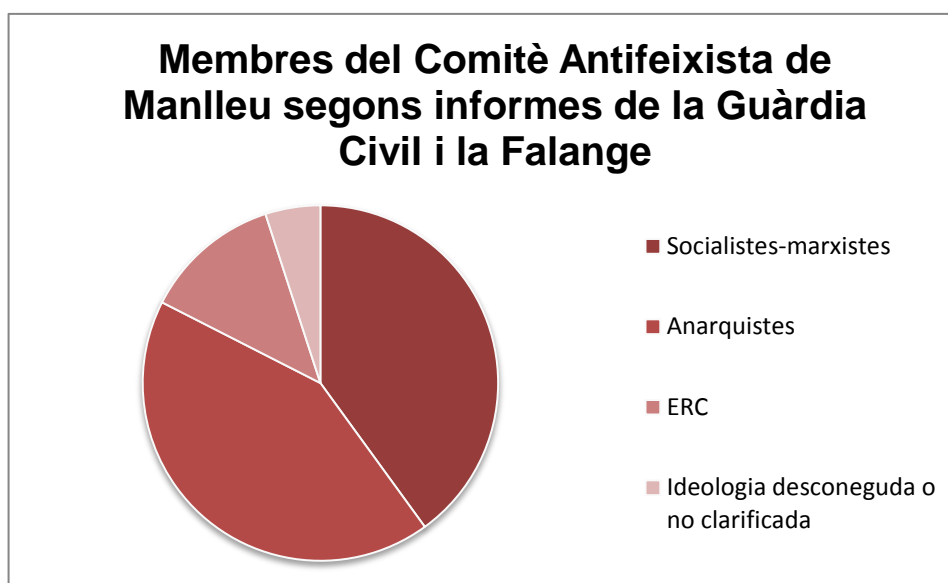
⁷ Tot i que l'Ajuntament va conviure amb el Comitè, va quedar relegat a un segon pla.

⁸ Podem arribar a aquesta conclusió comparant el volum de documentació conservada d'altres Comitès propers geogràficament, com ara el de Torelló o el de Vic, dels quals es conserven actes i tot tipus de certificats.

la CNT, i els socialistes Ramon Monteis Monells, Marià Costa Vila i Marià Maneja Curós en serien els vocals.

Pel que fa al Comitè de Salut Pública, els informes parlen en primer terme de 37 membres, 15 d'ells socialistes, 15 anarquistes, 5 d'ERC, un amb ideologia desconeguda i un altre, la ideologia del qual no està massa clara.

Dos informes posteriors del 9 de desembre del 1942 i el 24 de febrer del 1943, elaborats altra vegada per l'Ajuntament de Manlleu i la Falange respectivament, afegeixen tres membres al Comitè Antifeixista: un d'ells del Partit Socialista i l'altre de la CNT-FAI.

Altres llistes consultades elevarien aquestes dades fins a 21 membres llibertaris, 20 socialistes-marxistes i 7 d'Esquerra Republicana, a més dels 2 membres d'ideologia desconeguda o no clarificada.

Una de les primeres accions que el Comitè local va portar a terme va ser la incautació del Teatre Centre, local del Centre Catòlic per instal·lar-hi el "Centre Antifeixista", seu dels diferents Comitès Antifeixistes.

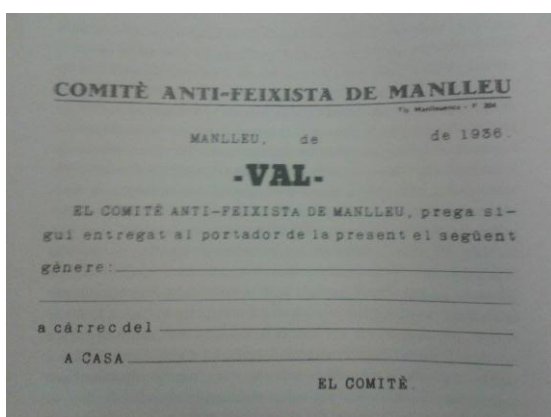
L'"Avenç Social" era l'òrgan de difusió del Comitè Local Antifeixista, del qual només se'n conserva un número, publicat el 24 de juliol del 1936 (es desconeix si n'existiren més, ja que no va numerat ni fa referència a cap periodicitat). Aquest exemplar era encapçalat per una referència als "reaccionaris" partidaris dels sublevats, declarant que "la reacció de Manlleu és covardament miserable

com a tot arreu. Aquells que reien satisfets quan les hordes del Terç⁹ invadien el nostre poble, quan s'ha presentat l'ocasió de posar a prova llur valentia, s'han amagat en els seus cataus en espera de temps millors. Cal aixafar la reacció perquè no aixequi mai més el cap. Guerra a la canalla feixista! Visca el front obrer antifeixista! Visca la revolució social triomfant!”.

Després d'aquestes consignes, es feien una sèrie d'anuncis al poble de Manlleu i una crida a la unitat obrera assegurant que “per damunt de l'interès de partit i de tendència cal fer voleiar ben alta la bandera de la lluita que culmina en tot el moviment revolucionari de la classe obrera”.

Per la manca de documentació es desconeix com funcionava internament aquest organisme revolucionari, com i qui prenia les decisions i les possibles picabaralles internes. Al Comitè Comarcal constituït a Vic no hi consta cap membre de Manlleu, i, tot i que es desconeix si hi havia col·laboracions entre Comitès propers, molts testimonis indiquen que així era.

Durant els primers dies, el Comitè va creure necessari el control de les entrades i sortides del poble creant les seves Patrulles de Control. Així doncs, es té constància que al Pont de Can Molas, a l'estació de ferrocarril i altres entrades de la vila es situaren milicians armats. Va ser llavors quan es van crear els “passis”, uns documents acreditatius segellats pel Comitè que cadascú havia de portar a sobre per abandonar el terme municipal.

El Comitè havia de finançar-se i proveir d'aliments i altre material els milicians que tenia al seu càrrec. És per això que es van crear aquests vals, que no deixaven de ser una ordre d'entrega a la pràctica.

La vida social manlleuena estigué, doncs, controlada pel Comitè fins la seva dissolució, ordenada pel president Companys el 27 de setembre del 1936, amb la connivència dels partits i sindicats que l'havien creat ja amb la mirada posada a crear un únic nucli de

poder per afrontar la llarga guerra que ja preveïen.

⁹ Referència a l'entrada de tropes del Terç del 10 d'octubre del 1934 que va posar fi a la revolta d'octubre a Manlleu

3.3 L'activitat política de l'Ajuntament durant l'existència del Comitè

Com ja s'ha dit anteriorment, l'Ajuntament no va ser dissolt malgrat l'existència d'un nou poder que regulava l'ordre revolucionari imperant aleshores, el Comitè Antifeixista. En conseqüència, el consistori constituït el 4 de maig del 1936 es va seguir reunint, però amb molta menys freqüència i un menor volum de temes a tractar.

La documentació consultada a l'Arxiu Municipal permet constatar que, fins i tot, en múltiples ocasions durant la cohabitació dels dos nuclis de poder, va ser impossible celebrar els plens municipals per la no assistència de la majoria dels consellers. Aquests van ser els casos dels dies 22 i 24 de juliol, del 12 i 26 d'agost i del 9 i 23 de setembre.

Tot i així, durant aquest període es van celebrar diferents sessions, algunes d'ordinàries i d'altres de caràcter extraordinari. La primera va ser extraordinària, el 30 de juliol, amb un únic punt a l'ordre del dia: la incautació de l'empresa Productos Lácteos S.A, aprovada per unanimitat després del corresponent debat. La següent sessió, de caràcter ordinari, es va celebrar el 14 d'agost, on es prengueren decisions econòmiques i urbanístiques, com ara construir una claveguera al carrer Àngel Guimerà.

Cal destacar especialment la sessió que té lloc el 28 d'agost, on després de debatre i aprovar la contribució del consistori municipal en les ajudes a familiars dels morts de l'exèrcit republicà s'aprova el que sembla ser un "impost revolucionari". Sota el pretext d'una partida necessària per "atendre les exigències de l'hora present i la construcció d'un pla d'obres que s'ha de portar a terme", i mitjançant el requeriment d'abonar diferents quantitats a famílies dretanes de la vila es pretenia cobrar un total de 889.000 pessetes. Les quotes s'establien "tenint en compte la riquesa" de les diferents famílies.

Probablement aquest impost no es va arribar a cobrar mai. Sí que consta en la següent acta, d'una sessió extraordinària celebrada el 4 de setembre, el debat i modificació d'algunes d'aquestes quotes ja que les famílies ja havien manifestat que no podrien satisfer tals quantitats.

Les sessions ordinàries del dia 11 de setembre i del 25 d'aquest mateix mes només van servir per tractar temes estrictament municipals, sense referències al moment d'excepció que es vivia.

També es té constància d'altres iniciatives que el consistori va prendre durant aquest període i que no quedaven reflexades a les actes corresponents: el dia 25 de juliol es feia públic un decret de l'alcaldia en el qual s'anunciava el cessament d'Hipòlit Altafaja Torras, Jaume Arumí, Jordi Porta Roma, Lluís Coll Espadaler i Alfred Torrent Tarrés dels càrrecs municipals que ocupaven, per considerar-se que eren "sospitosos de sospitosos de ser contraris al nou ordre governamental".

3.4 Els milicians

Sobre els milicians i la seva actuació durant la Guerra Civil hi ha ben poques coses clares. En documents i investigacions realitzats després de la guerra per les autoritats franquistes hi apareixen una sèrie de noms, als quals s'atribueix haver "fet de milicià" o "haver participat de les patrulles de control" (del Comitè).

El terme "milicià" va ser sovint utilitzat indistintament per designar aquells que anaven al front i aquells que, seguint les ordres del poder a la rereguarda, eren encarregats de mantenir-ne l'ordre.

Es té la constància d'una llista de milicians que van ser-ho segur. S'ha pogut saber a través d'un document de l'Ajuntament d'una setmana (no especificada) del març del 1937 on constaven els seus noms i el sou que cobraven, que era igual per tots: 600 pessetes. Aquests eren E. Cantó, P. Cornet, R. Font, J. Casellas, A. Espona, C. Coll, F. Puigdollers, P. Soler, R. Riera, J. Carbonell, F. Vinaixa i J. Sala.

En tot cas, estem parlant del 1937, per tant, aquests milicians ja no actuaven a les ordres del Comitè, dissolt molt abans, tot i que es desconeix si ho havien fet amb anterioritat; en alguns casos, sembla ser que sí.

Sovint, la paraula "milicià" va ser emprada d'una manera despectiva per les autoritats repressores posteriors, donant per fet que les actuacions que havien fet aquestes havien estat voluntàries. Es pot afirmar que això és fals a través d'una carta que apareix en el judici a un d'aquests milicians, afirmava el següent:

"Explicaré mi ingreso a la milicias para que quede demostrado que no acepté el cargo con entusiasmo, al contrario. A mediados del mes de agosto a consecuencia de una reunión en el sindicato de la CNT (oficios varios) para hallar una fórmula que nos sacara de la precaria situación en que nos encontrábamos varios obreros sin trabajo, se nos ofreció el restar guardias de control en las carreteras, en el local del Comité, en la estación del F.C y en la Consejería de Abastos. Yo me encontraba en situación económica muy apurada debido al cierre de la fábrica de hilados de Rómulo Bosch de Masias de Roda, en la que estaba ocupado

como peón desde hacía doce años. Lo dicho, explica el porqué me vi obligado a ingresar en las milicias y aclaran, como es fácil comprobar, que jamás participé como miembro en el Comité. Transcurridos tres o cuatro meses, no compartiendo las ideas que inspiraban a los dirigentes conseguí ingresar en el Ayuntamiento en calidad de sereno municipal, en virtud de la instancia presentada al efecto, dejando inmediatamente el repugnante destino que las circunstancias me habían impuesto. Una prueba palpable de que no acepté entusiasmado y simplemente resignado el citado cargo es que al efectuar el cambio, o sea dejar de ser miliciano para ingresar en el cuerpo de serenatos del municipio, perdí cinco pesetas semanales de ingresos puesto que mientras a las órdenes del comité percibía 50 pesetas semanales el nuevo destino me proporcionaba alrededor de 45 pesetas como máximo cada semana.”¹⁰

Aquesta carta, però, no va ser tinguda en compte durant el judici. Prova d'això és que apareixia amb la resta de l'expedient però sense cosir.

En altres fonts consultades, de poca fiabilitat degut al context d'autèntica caça de bruixes de la postguerra en què van ser elaborades, consten molt més noms d'homes que haurien estat milicians i membres de les Patrulles de Control: J. Aulet, P. Bonalt, A. Benito, J. Carreras, J. Castañer, J. Clerch, E. Dachs, J. Forner, S. Homs, R. Homs, A. Luis, A. Matas, J. Pomier, J. Puigví, J. Palbach, P. Pou, J. Rovira, S. Sobrevia, P. Soler, J. Viladecans, J. Capdevila, J. Castells, J. Codina, Ll. Escalé, T. Prat, B. Riera, A. Tarradellas, J. Baulenas i M. Currius.¹¹

¹⁰ Arxiu Personal d'Imma Domènech.

¹¹ Veure annex pàg. 16.

3.5 Els assassinats

Durant els primers mesos de guerra es van cometre nombrosos assassinats contra persones que representaven l'antítesi de les tesis revolucionàries que aleshores regien la vida manlleuena i de la resta de zones sota domini republicà. Ara bé, també hi hagué incontrolats que aprofitaren el moment per consumir venjances personals i crims gens relacionats amb el moment que es vivia.

Aquests assassinats van tenir lloc en un context de buit de poder: la Generalitat de Catalunya no controlava els Comitès de Milícies, que eren autònoms, i alhora, els Comitès no controlaven els incontrolats que formaven part d'aquests mateixos.

A Manlleu un total de 33 persones religioses i de dretes van ser assassinades durant la guerra. Es tracta de Jaume Aguilar Font (2/8/1936), Martí Anglès Oliveras (1/8/1936), Ramon Bruch Bailiana (7/9/1936), Jaume Capdevila Roqué (7/9/1936), Sagimon Caralt Suriñach (18/9/1936), Josep Casas Codina (29/8/1936), Pere Collel Vilaró (18/8/1936), Josep Corrius Vallbona (18/9/1936), Joan Delgar Busquets (11/9/1936), Josep Delmuns Homs (11/9/1936), Lluís Font Alsina (28/8/1936), Pere Ballart Pasqués (29/8/1936), Pere Godayol Sala (29/8/1936), Ferran Guasch Rovira (24/8/1936), Pere Martínez Francès (23/10/1936), Pasqual Miró Arqués (14/8/1936), Rosendo Poquí Albó (12/11/1936), Josep Portabella Boy (26/8/1936), Martí Pujol Serrallonga (31/7/1936), Miquel Rafart Roma (11/9/1936), Esteve Rovira Casadevall (8/9/1936), Josep Rovira Company (16/8/1936), Antoni Serra Hortal (7/8/1936), Josep Soldevila Codina (12/2/1937), Jaume Soler Fabregó (11/9/1936), Joan Terricabras Güell (28/12/1936), Josep Vilanova Rull (3/8/1936), Lluís Viñas Teixidor (7/9/1936), Emili Planas Pons (5/8/1936), Jaume Jardí Vernet (10/8/1936), Jaume Puigferrer Mora (12/9/1936) i Pere Gallart Busquets (23/11/1936)¹².

¹² En el llibre "*La repressió franquista a l'àmbit local*" s'assegura que es té la constància de la mort violenta de 14 manlleuencs més, tot i que la seva residència o el succés de l'assassinat van donar-se fora de la vila.

Si es parla en nombre d'assassinats, els manlleuencs religiosos i sacerdots són els més nombrosos, seguits de propietaris industrials i agraris.

L'autoria d'aquests assassinats és un tema pantanós, ja que mai ha pogut ésser esclarida del tot. Es desconeix si aquestes morts van ser ordenades pels membres del Comitè i, en cas que fos així, es desconeix el nom d'aquells que en van ser els autors materials¹³.

La totalitat d'aquests assassinats van ser comesos amb armes de foc. Els testimonis semblen coincidir en el procediment que es seguia per portar-ne a terme la majoria. És aquí quan entra en joc el "Cotxe fantasma del Comitè": un grup de milicians es dirigien a casa d'aquell qui havia d'ésser assassinat quan era de nit i, amb el pretext d'haver de prestar declaració davant del Comitè o qualsevol altra excusa, se l'emportaven a les afores del poble o en llocs poc transitats i allà se l'executava. El cos era trobat l'endemà.

El que és innegable, però, és que si ens fixem amb el total d'assassinats que tingueren lloc a Manlleu durant la Guerra, el 85% d'aquests es van cometre durant l'existència del Comitè Antifeixista de Manlleu, dissolt a finals de setembre del 1936. Només quatre assassinats foren comesos després de la dissolució d'aquest.

Tot i això, en investigacions posteriors s'ha pogut demostrar, almenys, la responsabilitat del Comitè en un d'aquest assassinats i la de l'Ajuntament en un altre¹⁴. Aquests són els casos de l'assassinat de Pere Godayol, cap dels requetés manlleuencs assassinat després d'haver estat retingut a la seu del mateix òrgan revolucionari antifeixista i de Pere Martínez, el qual va ser vist per última vegada davant l'Ajuntament.

En publicacions franquistes posteriors, s'exaltava la figura dels assassinats durant el període revolucionari que es donà. Es publicaven escrits que, després d'una biografia del difunt, relataven els assassinats, amb una èpica i dramatisme que els converteix en poc objectius. Es tracta de textos de dubtosa credibilitat, ja que és impossible fer un relat tan acurat com el que es feia d'uns

¹³ Les acusacions i judicis durant la postguerra no permeten esbrinar-ho, ja que ha estat demostrat que en nombrosos judicis van ser utilitzades proves falses i testimonis manipulats.

¹⁴ I. DOMÈNECH i F. VÁZQUEZ: *La repressió franquista en l'àmbit local...* p. 256-257.

assassinats que, pel que es dedueix dels mateixos textos, no comptaven amb la presència de testimonis.

Un exemple d'aquests és el que es va publicar en un butlletí de premsa i propaganda franquista del 1942¹⁵, dedicat a Josep Vilanova Rull:

“[...]Trasladado ante el sanedrín marxista, arrogante, seguro de si mismo, con valor inquebrantable, contestó a las acusaciones que se le hicieron refutándolas unas veces, manteniéndolas otras; porque su convicción era tan fuerte que por nada en el mundo hubiérase negado. Procuró disuadir a los malvados de saciar su odio contra su persona; mas cuando estuvo convencido de que ya nada podía salvarle y que sus verdugos deseaban su sangre, ante la estupefacción de todos exclamó: <<Sólo una cosa os pido. Si tenéis que sacrificarme a mí, quedad con ello satisfechos; al menos que mi sangre ahorre la de los demás compañeros...>>.

Después el coche fatídico entre fusiles, palabrotas y caras de odio y de rencor. Al llegar al lugar de la consumación del sacrificio, fue arrojado del coche. Vilanova para demostrar a los victimarios que iba a la muerte con la arrogancia y la serenidad de los héroes, pidió un pitillo. Se lo dieron. Requirió una cerilla, encendióla y acercando la llama a la punta del cigarrillo pendiente de su boca – la boca del ricuts sarcástico- quiso demostrar que no perdía ni en su hora postrera, aquella gravedad y dominio de sí que le hicieron admirable y admirado. Su mano no temblaba ni un ápice... Uno de los malvados quiso dar fin a este espectáculo de firmeza que les deprimía, que les humillaba, que acaso les hubiese desarmado y sacando su pistola homicida le disparó unos tiros en la sien. Vilanova sacó instintivamente su pañuelo y se lo llevó a la nuca por donde manaba su sangre: roja por española, azul, por división. Su cuerpo juvenil, herido de muerte, se desplomó. El coche se llevó a los asesinos velozmente, cobardemente. <<Mirando al cielo, lo tomó la tierra...>> Era el día 3 de agosto de 1936. Tenía 24 años.”

¹⁵ Boletín de la delegación local de premsa i propaganda, nº 3, Manlleu, agost del 1942. Veure més exemples d'aquests relats a l'annex, pàg. 9.

3.6 Accions contra el patrimoni de l'Església

Durant els primers mesos de guerra van ser freqüents en els territoris republicans els fets anticlericals. L'obsessió de les faccions més radicals de les esquerres (la CNT i la FAI fonamentalment) va desencadenar en la destrucció de tot allò que fés olor a religiositat. Això no va ser diferent a Manlleu. L'esclat anticlerical dels primers mesos de la guerra es va traduir, a part de persecussions personals i càrrecs eclesiàstics ja tractats en l'apartat anterior, en atacs al patrimoni eclesiàstic de la vila.

El primer atac contra béns de l'Església del qual es té constància a Manlleu és la crema del mobiliari de l'església parroquial del poble la nit entre el 21 i 22 de juliol del 1936. Sembla ser que aquesta acció va ser la primera portada a terme pel Comitè Antifeixista de Manlleu, probablement amb la col·laboració de persones d'altres pobles.

Aquella nit, després d'haver destruït la casa rectoral, un grup de milicians es van dirigir al temple parroquial, en van destruir algunes de les imatges interiors i van fer una foguera amb elements d'aquest a la plaça del davant. Antoni Contijoch relatà posteriorment aquests fets:

“El dia temut va arribar. En fer-se de nit va arribar un escamot de diables de pobles forans que excitaren els caps calents d'aquí. Assaltaren la rectoria destruint quant els feia olor de cosa religiosa. D'allà trucaren al costat a cal campaner per demanar-li la clau del temple. En Grau –el campaner- els va dir que qui tenia la clau era Mn. Xavier. Anaren a cercar-lo i ell –acompanyat d'aquells esbirros, armats fins a les dents-, els franquejà l'entrada al temple parroquial. El que allí passà era per posar els cabells de punta i Mn. Xavier hagués de presenciar l'horrible profanació d'imatges, cadascuna de les quals era una història espiritual de devocions i promeses pretèrites. Obres de gran antigor i d'altres de valor artístic, talles i teles.

Un gran tresor santificat per la fe i avalat per generacions i generacions era destruir en mig de blasfèmies horrenes, rialles sarcàstiques i proacitats. Homes i dones que més que ser humans es portaven pitjor que feres. [...]

Mn. Xavier, amb el bastonet a una mà i el bossarró a l'altre, amb el seu passet mesurat, petitó, més mort que viu, va sortir i baixà amb el cor trossejat, la baixada de Can Vilaró mentre en mig de la plaça començava a cremar la pira sacrílega, en mig de les burles d'aquells homes i dones enfellonits. Uns, forasters, però una altra part, malestrugament de casa nostra, i d'aquestes una bona part eren dones.”¹⁶

Algunes informacions apunten a que els “elements foranis” que segons aquest relat participaren d'aquesta acció podrien ser de Santa Coloma de Gramenet.

Però l'obsessió anticlerical amb l'Església no va acabar aquí. Sembla ser que al cap de dos o tres dies es va tornar a declarar un incendi, aquesta vegada dins el temple. La tomba del bisbe Francesc Aguilar Serrat, ubicada dins del temple parroquial va ser profanada i els ossos, exhumats. D'entre els elements de l'església que van desaparèixer destaquen quadres, tapissos, l'arxiu parroquial antic, l'orgue, les campanes, cinc Misteris del Dolor que s'utilitzaven per les processons i altres ornaments.

Posteriorment, es procedí a la seva destrucció. El 14 de novembre del 1936 l'Ajuntament va prendre l'acord de demolició de l'Església, encarregant aquesta tasca a la brigada de treballadors en atur forçós del municipi ja que l'edifici “no ofería les condicions mínimes de salubritat i higiene per a ésser habitats com tampoc habilitats per cap servei a la població”. Aquest intent que el temple fos enderrocat a pic i pala, va quedar en això, en un mer intent. La brigada de treballadors en atur forçós només va destruir la teulada del temple abans de decidir que abandonaven aquesta tasca que els havia estat encomanada.

Els treballs de demolició van ésser confiats, posteriorment, al Centre Col·lectiu de la Construcció. El Consistori Municipal, que era qui els confià la tasca, pretenia que treballessin gratuïtament, i aquests, finalment, van optar per seguir els passos de la brigada en atur forçós i abandonar els treballs. Aquests

¹⁶ ANTONI CONTIJOCH: *Lletres amicals*, volum 21, 1961.

impediments, però, no van servir per aturar la voluntat política de l'ens municipal de fer desaparèixer el temple parroquial; després d'una crida sense èxit a persones que voluntàriament, per la seva ideologia política, s'avinguessin a participar en els treballs, el regidor Benvingut Roma Dalmau, de la CNT, va anunciar en un ple municipal celebrat el 6 de març del 1937 que tenia constància que un "company de Mollerusa" s'havia ofert per dinamitar el temple a canvi del sou corresponent. La proposta va ser acceptada¹⁷ i es va procedir a l'enderrocament. La dinamita, col·locada a la part inferior de les parets del temple, va explotar provocant la caiguda de tots els murs i la formació d'un gran núvol de pols.

Imatge de com va quedar l'Església després de la demolició, només se'n conservà la façana i el campanar.

La resta de capelles i santuaris del poble, si bé no van ser directament destruïts, van patir diversos atacs: al Santuari Puig Agut van ser incendiats els altars i capelles a l'exterior d'aquest; a Sant Jaume l'altar va ser incendiat així com 6 grans quadres de Ribó pintats a l'oli, la barana del presbiteri i la de l'entrada. També va patir danys el paviment de l'entrada i part de l'edifici annex; a Sant Esteve de Vilacetrú els altars van ser destruïts, el paviment i el cor van patir danys i una imatge de Santa Maria "de molt valor" va ésser eliminada; a Sant Joan de Vilamirosa es van destruir els altars i hi va haver desperfectes en

¹⁷ Aquest fet va ser utilitzat durant la repressió franquista posterior per acusar a tots els regidors que havien adoptat l'acord d'enderrocament de l'Església.

la seva arquitectura; a la capella del col·legi Sagrats Cors van ser eliminades la totalitat d'imatges, vidrieres i viacrucis; a la capella del convent de l'escola de monges "les Carmelitas" van ser incendiats l'altar i els ornaments; a la capella del cementiri parroquial es va destruir l'altar i es van ocasionar desperfectes en el seu paviment.

Durant la postguerra, les autoritats eclesiàstiques de la vila van fer el següent balanç econòmic dels desperfectes provocats per l'esclat anticlerical dels primers mesos de guerra:

Església Parroquial	575.000 ptes.
Edificis annexos a l'església	66.000 ptes.
Santuari del Puig Agut	20.000 ptes.
Capella de St. Jaume	38.000 ptes.
Església de St. Esteve de Vilacetrú	30.000 ptes.
Sant Joan de Vilamirosa	20.000 ptes.
Capella del col·legi Sagrats Cors	25.000 ptes.
Capella del convent de l'escola de les "Carmelitas"	5.000 ptes.
Total	779.000 ptes.

Una altra mostra de la voluntat d'acabar amb qualsevol símbol religiós als carrers manlleuencs va ser l'ordre de retirada de les capelles ubicades en diferents cases que donaven a la via pública.

En sessió ordinària celebrada el 14 de novembre del 1936, es va acordar instar als propietaris d'aquelles finques que en posseïen que les fessin desaparèixer o, en cas de no haver-ho fet en un termini de quinze dies, ho faria el mateix Ajuntament a càrrec dels mateixos propietaris¹⁸. N'hi havia 26, ubicades als aleshores carrers Alférez Cabré nº 5, 19 de juliol nº 34, Torelló nº 37, Ignasi Iglesias nº 21, de la Font nº 14, 11, a la font i a les Tres Creus, Vendrell nº 8 i 20, García Hernández nº 2, Francesc Ferrer nº 2, 47 i 58, 6 d'octubre nº 3, Horta d'en Font nº 32, Salvador Seguí nº 20, Francesc Layret nº 7, 35 i 49, Vora Ter nº 17, Canut nº 7, a l'Avinguda República nº 81 i a les places del Pou nº 5 i Trias nº 3.

¹⁸ Veure annex pàg. 32-33.

3.7 Incautacions i col·lectivitzacions

Paral·lelament a la guerra, les forces d'esquerres van iniciar una autèntica "revolució social" als territoris del bàndol republicà. Mostra d'això en són, també, les col·lectivitzacions i incautacions que van tenir lloc en aquest període.

A Manlleu, com totes les accions més immediates després del cop d'Estat, les primeres incautacions van ser efectuades pel Comitè Antifeixista. Aquestes foren, entre d'altres, la incautació del Centre Catòlic per ubicar-hi la seva seu (que posteriorment passà a ser la seu de l'Ajuntament).

Per tal de fer més clara la informació, s'han dividit les incautacions segons la finalitat amb la qual van ser portades a terme. A continuació, es presenten les incautacions practicades amb la finalitat d'establir-hi els locals d'organitzacions polítiques i sindicals (òbviament d'esquerres):

En un Decret publicat el 5 d'agost del 1936 per la Generalitat de Catalunya es deia el següent: *"els béns propietat de persones que hagin participat o contribuït directament al moviment sediciós del dia 19 de juliol del darrer, seran ocupats per la Generalitat de Catalunya, la qual els destinarà a obres i serveis d'utilitat social i a satisfer les necessitats dels serveis públics a càrrec de la Generalitat. [...] Els béns de l'Església i de les Ordres i Congregacions Religioses seran confiscats per la Generalitat i es dedicaran, d'una manera especial, a obres de caràcter sindical i social, així com al compliment dels serveis administratius de la Generalitat. [...]"*

Emparades amb aquest decret, tingueren lloc les incautacions de les cases de "senyors" benestants que havien fugit en veure el caràcter revolucionari que el nou ordre que hi havia als territoris republicans estava agafant. Així doncs, el 12 d'agost va ser incautat a l'inmoble del "Foment mercantil industrial", situat als carrers Ferrer i Guàrdia nº 28 i 6 d'octubre nº 6, per situar-hi el local del Centre Català Republicà d'Esquerra, organització adherida a Esquerra Republicana de Catalunya.

Al número 20 de l'aleshores carrer Salvador Seguí, que era propietat de Maria Puigcarbó Carrera, s'hi va situar la seu de la UGT de la vila, després que aquest fet fos aprovat pel consistori municipal el 6 de novembre del 1936.

Els números 11 i 13 del carrer Salvador Seguí, propietat de Martí Vilaseca Sanglas i els números 15 i 17, propietat de Josep Casacuberta Gallifa, també van ser incautats el 19 de novembre per situar-hi la seu de la CNT. Els números 7 i 9 del mateix carrer, propietat de Josep Sanglas Alsina, també foren expropiats per situar-hi la seu de les Joventuts Llibertàries de Manlleu.

El 19 de novembre del 1936 també va ser incautada la casa situada al número 30 del carrer Ferrer i Guàrdia per part del Partit Sindicalista, per instal·lar-hi un "local social polític de la vila".

El número 3 de la plaça Ansel Clavé, l'edifici Puget, va ser expropiat després de l'aprovació per part del Consell Municipal el 23 de juny del 1937. Aquesta incautació havia estat sol·licitada per les Joventuts Socialistes Unificades, on instal·laren el "Casal Popular Stalin".¹⁹

Si bé la majoria d'incautacions sol·licitades per partits i sindicats van ser aprovades i portades a terme, n'hi va haver almenys una que no. Aquest és el cas de l'organització "La dona a la rereguarda", constituïda a Manlleu el 25 de juliol del 1937 per dones d'UGT, de Socors Roig Internacional, de les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC) i del PSUC. L'esmentada organització femenina no mixte sol·licità a través d'una carta a l'Ajuntament el 31 de juliol del 1937 un local (se sobreentén que mitjançant la incautació, procés utilitzat en la totalitat de casos semblants) per poder desenvolupar la seva activitat. La resposta negativa del consistori municipal arribava a l'entitat a través d'una carta en què l'Ajuntament assegurava que "no disposava de cap local on es poguessin desenvolupar les activitats que l'entitat tenia previstes". Tanmateix, acabaven demanant a l'associació que "si tenien coneixement de l'existència d'algun local a propòsit ho podien comunicar al Consell Municipal i els seria cedit immediatament". L'agrupació femenina va seguir amb les seves activitats al Casal Stalin, on ja havien celebrat la seva reunió fundacional.

¹⁹ Veure les actes d'ocupació dels locals polítics i sindicals a l'annex, pàgines 34-40.

A Manlleu també tingueren lloc col·lectivitzacions d'empreses. Aquest fenomen es va donar després que els obrers retornessin als seus llocs de treball un cop finalitzada la vaga general que s'havia convocat contra el cop d'Estat i es trobessin amb l'escenari que els propietaris havien fugit; també cal destacar el caràcter ideològic d'aquestes, ja que tenien com a objectiu la supressió de la propietat privada emmarcada dins la "revolució social" iniciada.

Cal distingir aquestes col·lectivitzacions de les incautacions, ja que la incautació de l'empresa era només el primer pas de totes les transformacions internes que comportava la col·lectivització.

Aquestes col·lectivitzacions van produir-se, primer de tot, amb un caràcter espontani i desorganitzat durant els primers mesos de guerra (quan el Comitè era qui tenia el control de l'ordre públic), i posteriorment van ser legalitzades i fins i tot promogudes per la Generalitat²⁰. El patró de les col·lectivitzacions era força similar en tots els casos: en cas que el propietari de l'empresa hagués desaparegut després del cop d'Estat, els obrers s'organitzaven en un Consell o Comitè de Control, que es convertia en l'òrgan gestor de l'empresa. En cas que el propietari no hagués fugit, sovint s'adheria a aquest Consell i començava a percebre el mateix sou que la resta de treballadores i treballadors.

La primera indústria col·lectivitzada a Manlleu fou "*Productos Lácteos S.A*". El primer pas va ser la incautació, per part de l'Ajuntament reunit en sessió extraordinària, el 30 de juliol del 1936. Aquesta es justificava per el desconeixement de la ubicació de Salvador Claveras Roca, el propietari i "per garantir la producció tan necessària per l'interès públic"²¹. Es mantenia el lloc de treball als més de 40 treballadors que aleshores formaven part de la plantilla "sempre i quan aquests cooperessin lleialment i sincerament". Un cop realitzada la incautació, els treballadors, que havien pres el control de l'empresa, van començar a gestionar l'empresa a través del Consell.

Seguint el mateix patró, es té constància que la majoria (si no la totalitat) de les empreses manlleuenques, van seguir els passos de la indústria productora de

²⁰ Veure el decret de col·lectivitzacions i control obrer de la Generalitat aprovat el 24 d'octubre del 1936.

²¹ Cal recordar que la producció s'havia vist paralitzada per la vaga general dels primers dies de Guerra.

làctics: “*PyS Electricidad S.A*”, “*Fraguas del Ter*”, “*Conductores Eléctricos Roqué*”... etc. També es van produir fusions d'empreses gestionades per una col·lectivitat. Aquest és el cas del Centre Col·lectiu de la Construcció, on s'hi van integrar la totalitat d'amos i treballadors del ram de la construcció. Aquesta empresa va tenir el seu local al carrer 6 d'octubre.

Un cas singular és el de l'empresa “*Serra S.A*”, col·lectivitzada durant els primers dies de la revolució²². Ràpidament es va constituir el Consell, format per membre dels sindicats UGT i CNT. Les primeres discussions que es tingueren en aquest foren de la conveniència o no de mantenir el lloc de feina a Josep Serra Sió, propietari de l'empresa. Aquestes discussions, segons documents falangistes de la postguerra, es van desenvolupar en un clima tens: el senyor Serra demanà que “si el deixaven sense feina li fós facilitat un certificat per anar a l'estranger”, i rebé com a resposta per part d'un dels obrers que “li facilitarien un passi, però cap a l'altre món”. Finalment, Josep Serra no va ser acomiadat de la indústria, ja que alguns obrers el van considerar necessari per garantir el bon funcionament de l'empresa, i aquest es va integrar com un treballador més (sense les atribucions pròpies al seu alt càrrec) al Consell. A principis de setembre del 1938, a instàncies del Comitè de Control de l'empresa, l'empresa va començar a dedicar-se a la fabricació de material de guerra, convertint-se en l'exemple més proper que es té de l'economia de guerra i armamentística que es va desenvolupar durant la Guerra. Es desconeix si per intentar netejar el seu nom o si realment va succeir, però la documentació analitzada apunta que Josep Serra va portar a terme accions de boicot constant contra la producció d'armament que feia l'empresa. “*Serra S.A*” va passar a estar controlada pel Comissariat d'Indústries de Guerra de la Generalitat, que era qui des de llavors en controlava la producció²³.

La col·lectivització de terres no va tenir el mateix impacte que la d'indústries a nivell local a causa de la por que els pagesos tenien de perdre els terrenys. Ara bé, es té constància d'algunes incautacions (per la posterior col·lectivització) de terres i masos.

²² Col·lectivització atribuïda posteriorment al Comitè Antifeixista de Manlleu

²³ Veure annex pàg. 40.

Aquest és el cas dels mobles i immobles del Mas Fugurull, propietat de Ramona Benito Rafart, esposa de l'argentí Rodolfo Muzzio Gallegos, així com les seves altres propietats (els masos Roca del Pont, La Carrera, Caseta del Pont, Puig de Malla i Tort) perquè era considerada "desafecte al règim i facciosa" per la seva desaparició "des de feia molt temps". L'acord d'aquesta incautació va ser pres pel consistori municipal el 14 de novembre del 1936. Aquest il·lustra la pressió d'altres països, ja que "*Consulado General de la Republica Argentina*" hi va intervenir sol·licitant que "es respectessin les propietats de la terrinent" mitjançant una carta enviada al Conseller de Seguretat Interior.

Aquesta carta va provocar l'enviament d'almenys dues cartes (que daten del 2 de desembre i del 7 del mateix mes) del Conseller a l'alcalde de Manlleu sol·licitant informació de la propietària expropiada i remarcant "la necessitat de respectar els interessos estrangers sempre que llurs propietaris no s'hagin dedicat a activitats faccioses". L'alcalde va respondre aquestes dues cartes el dia 9 de desembre ampliant els motius de l'expropiació i assegurant que la Sra. Benito va adquirir el Mas Fugurull "en un plet sostingut amb els vertaders hereus", als quals "per una de tantes injustícies del règim passat els foren arrebatades les propietats" i explicant que encara no s'havia tocat res de l'immoble a l'espera de la ratificació de la incautació per part de la Conselleria.

El 7 de febrer del 1937 el Conseller es tornà a adreçar a l'alcalde sol·licitant un informe complet sobre tots els fets succeïts amb els béns de la casa, ja que, al contrari del que l'alcalde havia assegurat, s'havia rebut correspondència del consolat argentí assegurant que "les incursions de gent estranya a la finca havien continuat" i acabava reclamant que li fossin reintegrats els béns a la seva propietària.

No va ser fins el 17 de febrer que la CNT va enviar un prec a l'alcalde en què demanaven que els fos concedit el Mas Fugurull per portar-hi a terme les activitats de la "*Col·lectivitat Agrícola de Manlleu*". En sessió celebrada el 20 de febrer, el Consistori Municipal va decidir que estudiaria la petició del sindicat ja que el fet encara estava pendent de resolució amb el Conseller de Seguretat Interior de la Generalitat.

El dia 23 de febrer l'alcalde va fer arribar al Conseller l'informe que aquest li havia sol·licitat, on s'explicava que l'Ajuntament havia trobat proves que demostrarien que Ramona Benito no era argentina sinó espanyola i que residia a Torelló. Maties Conesa, aleshores alcalde de Manlleu, acabava la carta demanant de nou permís per seguir endavant amb la incautació de les terres i l'edifici. Una vegada llegit aquest informe, el Conseller de la Generalitat va autoritzar a l'Ajuntament a procedir amb la incautació el 5 de març. Però els problemes diplomàtics no van acabar aquí, ja que el 24 de juny el Secretari de Relacions Exteriors de la Generalitat es va posar en contacte amb l'ens municipal per un nou requeriment del Consulat Argentí on, de nou, demanava explicacions per la incautació. L'Ajuntament va respondre aquesta carta el 26 de juny donant les explicacions corresponents. El 12 d'agost es va rebre la resposta del responsable de relacions exteriors, on esbroncava l'ens per l'incompliment de procediments, tràmits i lleis a l'hora de realitzar les expropiacions, però autoritzava el consistori a seguir endavant amb la incautació si així ho creia convenient, sempre i quan es respectessin els protocols establerts per aquest tipus d'operacions. Es desconeix com va acabar aquest cas.

Una altra de les propietats agrícoles que es coneix que fou incautada va ser el Mas Poquí. L'acord definitiu es va prendre el maig del 1937, tot i que el procediment va començar dos mesos abans.

El 22 de març la "*Col·lectivitat Agrícola de Manlleu*" (CNT), va presentar una carta a l'alcalde sol·licitant que el mas fos incautat per l'Ajuntament i els fos cedida la gestió, inclosos els mobles i immobles. Durant el transcurs de la sessió plenària en què es debaté el document presentat pel sindicat, es considerà que l'aleshores propietària, Dolors Padrós Clarella, podia ser considerada "desafecte al règim i per tant, facciosa per haver abandonat el seu domicili" i, en conseqüència, es prengué la decisió d'iniciar els tràmits per portar a terme l'expropiació sol·licitada pel sindicat anarquista. Al final de l'acord, es destacava que la incautació comprenia exclusivament el Mas Poquí i, per tant, quedaven exempts d'aquesta altres masovers i arrendataris amb terres pertanyents a la mateixa propietat de la senyora Padrós.

En ser notificada la incautació als treballadors i persones que habitaven al mas, aquests van enviar una instància a la Generalitat de Catalunya en la qual manifestaven que la incautació s'havia fet "sense consultar-los i sent conscients de la situació precària en la que quedarien després d'haver-se realitzat l'expropiació" i manifestant que ells també havien valorat la opció de tirar endavant la col·lectivització de les terres, però finalment havien desistit "per la ignorància dels tràmits que s'havien de fer i no estar preparats en el sentit d'interpretar el que realment és la col·lectivització de les terres". Finalment, sol·licitaven que els foren cedides a ells les terres i béns de la masia. La carta acabava amb un segell de la Junta Central de la UGT de Manlleu i la signatura de Juan Trabal Rosanas, Isidro Costa Farrés, Elvira Casas Felisar, Montserrat Poguí Albó i Dolors Poquí Albó.

La resposta a aquesta instància va arribar de la mà d'el Cap de Negociat Central del Servei d'Incautacions de la Generalitat de Catalunya, que es va dirigir a l'Ajuntament de Manlleu recordant-los que d'acord amb l'aleshores llei vigent, les col·lectivitats havien de ser formades per *"l'ingrés voluntari de conreadors aportant llurs terres i fruites i amb els de les finques incautades, però en aquest darrer cas hauran d'ésser forçosament respectades les terres i fruits dels antics conreadors que no vulguin formar-ne part"*.

En una sessió del Consell Municipal de l'ens local el dia 17 d'abril del 1937 es va decidir expropiar la biblioteca del Mas Poquí perquè passés a ser propietat del Municipi i comunicar mitjançant una carta al president de la Col·lectivitat agrícola de la CNT de Manlleu que s'acordava comunicar de manera definitiva la incautació a la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat, així com també que els membres que formessin part de les terres col·lectivitzades haurien de respectar "el domicili o habitació" que ocupaven les cunyades de la propietària que aleshores residien al mas i que estarien obligats a admetre als pagesos que fins aleshores havien prestat els seus serveis al Mas Poquí.

La darrera col·lectivització de caràcter agrícola de la qual es té constància és la del Molí de la casa Mataró. El 10 d'abril del 1937 el Consell Directiu del Sindicat Agrícola presentava un informe-petició a l'Ajuntament de Manlleu sol·licitant

que els fos cedit el molí de la casa Mataró, que segons asseguraven, restava aturat i abandonat pel seu antic propietari, el qual estava “absent sense cap motiu justificat”. Des del Sindicat asseguraven que aquesta incautació era necessària “per seguir avançant en les tasques de socialització dels productes i el desenvolupament de l’activitat sindical d’una manera àmpliament cooperativa” i acabaven manifestant que l’obrer que tenia el seu lloc de treball en l’esmentat molí podria continuar desenvolupant-hi les seves activitats sempre i quan s’afiliés al Sindicat tot integrant-se a la col·lectivitat.

Les peticions del Sindicat Agrícola van ser satisfetes en una sessió del Consell Municipal celebrada el mateix dia en què s’envià la carta i es procedí a la incautació del molí, situat al número 19 del carrer Horta d’en Font.

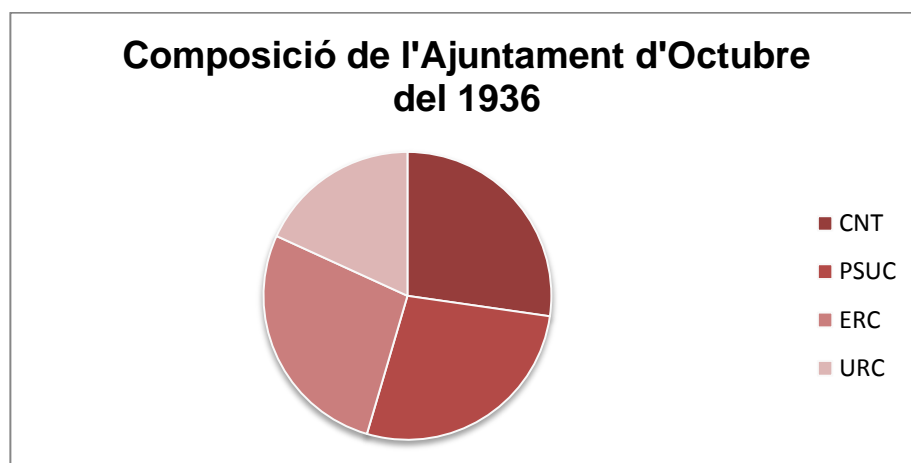
L’hospital i material d’aquest també van ser incautats durant els primers dies de guerra. El 30 de juliol del 1936, Maties Conesa envià una carta a Lluís Garet²⁴, mossèn del poble, demanant que es personés immediatament davant l’alcaldia amb la documentació corresponent a l’Hospital de la vila i “tots els seus valors”. No consta cap altre document a part de l’acta notarial, on el Sr. Lluís Garet, administrador de l’hospital el cedia al Consistori perquè fos gestionat per aquest. Es té constància, però, que les monges que treballaven a l’hospital ho van poder continuar fent, si bé sense ostentació de símbols religiosos i sense lluir “indumentària sagrada”.

²⁴ Aleshores la gestió de l’hospital anava a càrrec de les institucions eclesiàstiques de la vila.

3.8 El nou ajuntament

En un intent de normalitzar la vida pública catalana, la Generalitat, després de dissoldre els Comitès de Milícies, va emetre un decret ordenant la constitució de nous ajuntaments a tots els pobles. Aquest no va ser escollit en uns comicis ja que la situació de guerra ho dificultava molt, i, en el decret mateix, s'especificava quines organitzacions havien de tenir-hi presència i amb quina quantitat.

Entre el dia 8 i 9 d'octubre els diferents partits i organitzacions sindicals escolliren els seus representants. El 10 d'octubre del 1936 es va constituir la nova corporació municipal, formada per: 6 representants de la CNT (Pere Rovira Roca, Benvingut Roma Dalmau, Ramon Comarriu Vila, Josep Roma Dalmau, Jaume Arqués Caballeria i Joan Banús Mas), 6 representants del PSUC (Josep Lladó Quintana, Joan Vendrell Soler, Joan Traveria Bajona, Lluís Soler Oriol, Ramon Vila Ruaix i Emili Planas Puigcercós), 6 representants d'ERC (Maties Conesa Hernández, Joan Curós Marginet, Josep Vilardell Juvanteny, Ramon Riera Parareda, Eudald Alberch Anglès i Joaquim Oriol Costa) i 4 representants de la Unió de Rabassaires de Catalunya (Pere Serra Juvanteny, Josep Delgar Casas, Josep Sala Portet i Pere Rifà Vilardell).

Després de 3 votacions, Maties Conesa, d'ERC, va ser escollit alcalde; Joan Curós segon alcalde, Josep Lladó tercer alcalde i Benvingut Roma Dalmau 4t alcalde. Aquest nou consistori municipal va ordenar la retirada de barricades i controls a l'entrada de la població, així com l'entrega de les armes per part dels milicians.

4. Els Fets de Maig i la crisi municipal

Els Fets de Maig del 1937 van ser el resultat de la tensió i violència política que es vivia entre les diferents forces d'esquerrres des de feia temps. El problema era ideològic: mentre uns creien en l'espontaneïtat i el control obrer (CNT i POUM) altres creien que era necessari centralitzar els esforços en la Generalitat i les institucions i garantir l'ordre públic (PSUC i ERC).

El detonant va ser l'ordre donada el 3 de maig a les forces d'ordre públic del conseller de Governació de la Generalitat de Catalunya Artemi Aiguader, d'ERC, d'assaltar la Telefònica de Barcelona i fer-ne fora la gent de la CNT-FAI, que era qui en tenia el control, perquè "espiaven les converses entre la Generalitat i el Govern de la República". Aquest fet no va ser pas una novetat. Ja havien tingut lloc successos similars en dies anteriors, però les notícies d'aquests començaren a córrer com la polvóra, i aviat van arribar notícies de les primeres víctimes mortals. Es van aixecar barricades als carrers i els tirotejos van ser constants. El següent dia va ser el pitjor: 80 morts. El dia 5 la premsa no va sortir, i el Govern de la República decidí intervenir-hi, cosa que va facilitar que el dia 8 la situació ja estigués pràcticament normalitzada. 80 persones van perdre la vida en aquests enfrontaments, una autèntica guerra civil dins la Guerra Civil.

Els resultats d'aquests fets foren la pèrdua de poder de la CNT-FAI i la il·legalització del POUM.

Òbviament, les tensions entre les forces enfrontades a Barcelona no es van limitar només a aquell espai geogràfic i es van estendre per tota la rereguarda. Manlleu no en va ser una excepció.

A la vila osonenca la tensió entre UGT-PSUC i la CNT venia de lluny: el desembre del 1936 un comunicat de la Generalitat que obligava augmentar la representativitat de la CNT i ERC en els Consells Municipals en detriment de les altres formacions va provocar la sortida en bloc dels regidors d'UGT de l'Ajuntament.

A Manlleu, però, els Fets de Maig no van tenir l'elevat caràcter violent que tingueren en altres pobles com Sant Quirze de Besora o Montesquiu, tot i que es coneix la participació de membre de la FAI manlleuena en aquests.

Les notícies sobre els fets que havien tingut lloc el dia 3 de maig a Barcelona van arribar a Manlleu el dia després. Els representants d'ERC, de la UGT, del PSUC, de les JSUC i la CNT van signar un document presentat per la UGT on es condemnava l'acció d'aquells que "s'havien alçat en armes contra el Govern de la Generalitat" i mostraven tot el seu suport a aquesta institució. Aquesta unitat d'acció durà ben poc.

A partir de comunicats de les diferents organitzacions polítiques i sindicals manlleuenques podem conèixer els fets que passaren a continuació.

La UGT, el PSUC i les JSUC, conjuntament amb ERC i la Unió de Rabassaires, van prendre el control de les carreteres i telèfons "per evitar el trasllat i comunicació dels elements armats que estaven contra el règim". Un grup d'un centenar d'anarquistes van assaltar un control que les esmentades forces tenien a la carretera de Voltregà, i en desarmaren els 10 membres. Les fonts marxistes apunten a que aquest grup després es dirigí a Montesquiu, on hi hagué tirotejos.

Durant els Fets de Montesquiu, sempre segons la versió dels marxistes, un grup d'anarquistes de la FAI armats intentà acudir a Montesquiu, però aquests foren interceptats i detinguts per un control de les JSUC i del PSUC. Més tard, a la tarda, es va produir, segons les fonts anarquistes, un assalt dels comunistes a la seu de les Joventuts Llibertàries, al carrer Salvador Seguí, amb l'objectiu que foren entregades les armes de les que disposaven. Durant aquest assalt va resultar ferit Ramon Homs, membre de les Joventuts Llibertàries.

En aquest context també sembla ser que hi hagué una manifestació organitzada contra els aixecats en armes, on es van sentir crits de "mori la FAI" i "visca el Front Popular". Segons les fonts llibertàries, a aquesta manifestació es s'hi van fer assistir dones refugiades i nens que quasi no sabien ni de què anava.

En els dies posteriors a aquests fets el Partit Sindicalista de Manlleu també va fer públiques una sèrie de reflexions, cridant a la unitat antifeixista i esbrancant als dos bàndols que s'hi havien enfrontat²⁵.

El dia 7 de maig va morir a Manlleu Lluís Pujadas Teixidor per arma de foc. Tot i que les circumstàncies d'aquest succés mai van quedar esclarides, sembla ser que se li disparà l'arma.

Si bé la il·legalització del POUM no va tenir incidència en la vida política manlleuenca per la seva inexistència, la tensió viscuda durant els Fets de Maig va desembocar en una nova crisi municipal.

El 8 de setembre del 1937 els regidors d'ERC van presentar la seva dimissió en bloc per la "impossibilitat de portar a terme l'obra profitosa que en aquell moment era necessària per Catalunya i Espanya per la manca de col·laboració municipal d'un sector important de la localitat", en referència a la UGT-PSUC. El 9 de setembre del 1937 dimitiren tots els representants de la CNT i un dia després ho feren els membres de la Unió de Rabassaires.

L'11 de setembre del 1937 l'alcalde Matias Conesa sol·licità al Conseller de Governació de la Generalitat ordres per procedir a la constitució d'un nou Consell Municipal en vistes a la dimissió quasi total dels consellers.

El 19 de setembre es reuniren totes les forces polítiques manlleuenques amb un representant de la direcció de l'administració local de la Generalitat de Catalunya amb l'objectiu de formar un nou consistori, però això no va ser possible davant la negativa de la UGT a col·laborar amb ERC si els republicans no retiraven el que ells consideraven "injúries" cap al seu sindicat i l'abandonament de la reunió dels representants marxistes. ERC es negà a participar en la constitució del consistori si no hi eren representades totes les forces.

El 8 d'octubre del 1937 el Conseller de Governació va emetre el decret que obligava a totes les formacions a escollir els seus representants.

²⁵ Veure els comunicats publicats per les diferents organitzacions polítiques i sindicals a l'annex, pàgines 41-45.

Entre els dies 20 i 25 d'octubre del mateix any les diferents formacions van escollir els seus representants. Aquest foren: per ERC Francesc Corrius Planas, Eudald Alberch Anglès, Josep Prat Corominas, Ramon Muns Porta, Joan Curós Marginet i Ramon Riera Parareda; pel PSUC Joan Vendrell Soler, Josep Lladó Quintana, Joan Codina Vivet, Joan Castells Icart, Josep Vila Casas i Climent Anglada Prat; per la CNT Joan Solà Solà, Joan Piella Casellas, Jaume Barcons Saborit, Josep Mas Casadesús, Francesc Gutiérrez Palomino i Enric Farrés Soldevila; per la Unió de Rabassaires Pere Rifà Vilardell, Ramon Sitjà Trabal.

Després de 3 votacions, va ser escollit alcalde Josep Lladó, del Partit Socialista Unificat de Catalunya. Jaume Barcons resultà escollit 2n alcalde, Joan Curós 3r i Pere Rifà 4t.

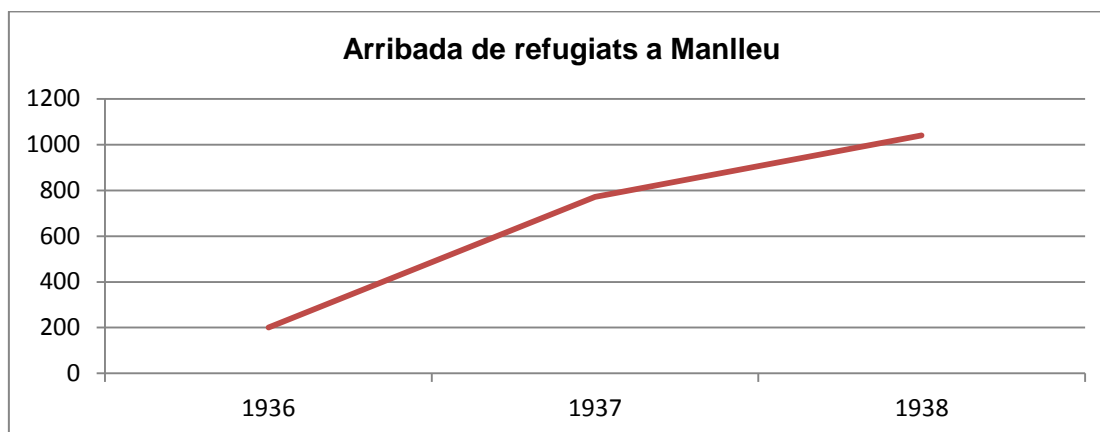
El 3 de novembre el Partit Sindicalista va sol·licitar ocupar la plaça que quedava vacant al no existir Acció Catalana a la vila; el Director General d'Administració Local de la Generalitat proposà el 13 de desembre del 1937 que aquesta plaça fos ocupada pel PSUC.

Aquesta composició, tot i que amb nombroses variacions de les persones que les representaven perquè algunes anaren al front, fou la que es mantingué fins l'entrada de les tropes franquistes a la vila.

5. La vida a la rereguarda

5.1 Els Refugiats

Durant el transcurs de la guerra, Catalunya es va convertir en el lloc de refugi de multitud de persones que, a causa de que el seu lloc d'origen havia estat ocupat per les tropes nacionals, van haver de fugir. Segons Esteve Gaja;²⁶ els primers refugiats van arribar el 1936 procedents de Madrid i eren uns 200. El 1937 van passar a ser 772 i el 1938 ja eren 1040, representant un 14% de la població.

Els refugiats gaudien d'una condició especial, d'una protecció oficial que anava des de l'assistència dels menors que no entenien el català a escoles especials fins a l'assistència gratuïta al cinema i altres espectacles públics. El municipi els facilitava un sostre, assistència mèdica i farmacèutica gratuïta, l'alimentació, llum, aigua, roba i calçat.

Es té la constància que, si bé els refugiats eren tractats en certa manera com a "màrtirs", hi va haver alguns problemes amb alguns vilatans pel que consideraven "greuges" en moments en què els proveïments començaven a escassejar. També hi hagueren discussions pel cobrament o no de l'entrada del cinema en aquelles sessions que no estigueren destinades exclusivament a refugiats, que finalment va ser aprovada pel Consistori²⁷.

El 30 de desembre del 1938 el consistori estava facilitant menjar a 600 nens i nenes amb un cost total de 15 pessetes per a cada infant.

²⁶ E. GAJA I MOLIST: *La Guerra Civil...*

²⁷ Veure pàgina 47 de l'annex.

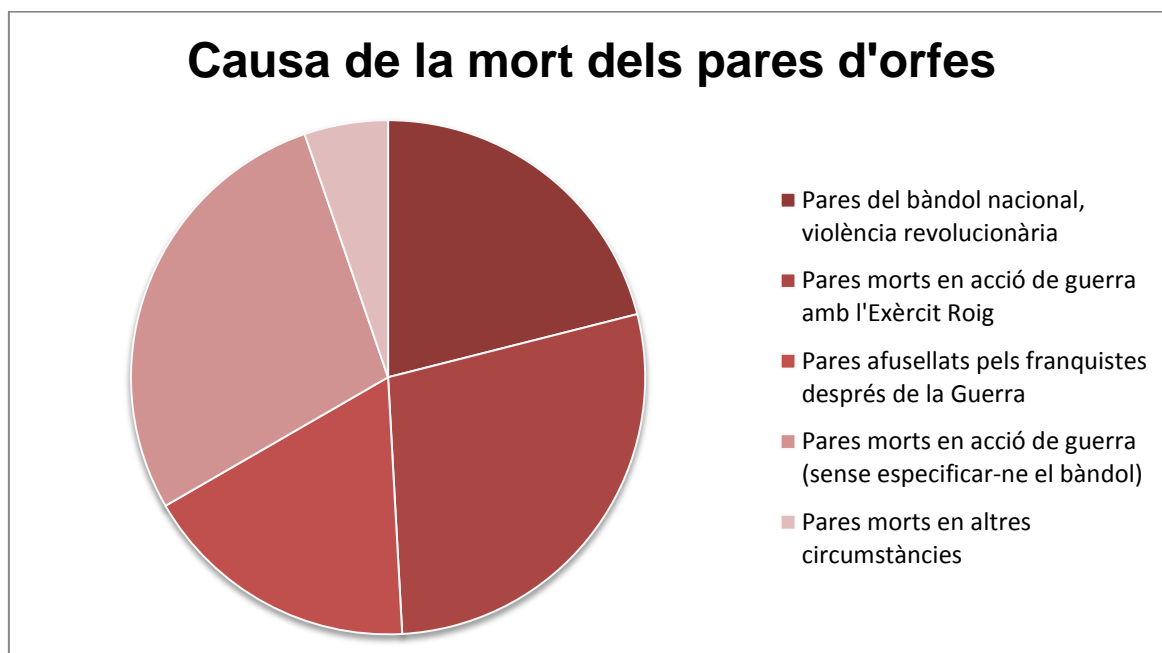
22 refugiats van ser mobilitzats al front per un decret signat el març del 1938 que preveia l'assistència a primera línia de guerra d'aquells desplaçats compresos entre els 18 i els 40 anys que fossin aptes pel combat²⁸.

Durant la Guerra Civil van ser nombrosos els actes i mítings en solidaritat amb els refugiats que es va organitzar a la comarca.

5.2 Els orfes de guerra

A través dels expedients tramitats en relació amb el decret del 23 de novembre del 1940 que preveia ajudes als orfes “per causes de guerra i la revolució”, ja durant la postguerra, es coneix el nombre d'orfes que quedaren a la vila de Manlleu.

Aquests foren un total de 57. Si classifiquem aquests casos segons la causa de la mort dels pares d'aquests, es troba que 12 d'aquests foren orfes a causa de l'assassinat dels seus pares a la reraguarda, en casos relacionats amb la violència revolucionària. 16 foren morts en acció de guerra amb l'Exèrcit Roig. 10 foren afusellats després de la guerra per les seves accions durant aquesta. 16 van ser morts en acció de guerra sense especificar-se el bàndol al qual pertanyien, i 3 van morir en altres circumstàncies²⁹.

²⁸ Veure la llista dels refugiats mobilitzats a la pàg. 46 de l'annex.

²⁹ Consultar pàgines 48-52 per veure el buidatge dels expedients realitzat per obtenir aquesta estadística així com un exemple de la fitxa que s'havia d'omplir per sol·licitar l'ajuda a nens orfes.

5.3 L'ensenyament

Durant la guerra la influència religiosa en l'ensenyament va ser suprimida totalment i l'educació estava garantida per a tothom.

El 27 de juliol del 1936 es va crear a Catalunya l'Escola Nova Unificada, CENU, que al setembre va passar a dir-se Consell de l'Escola Nova Unificada. El primers reptes d'aquesta nova escola, a part de suprimir la religió, va ser l'educació mixte: crear un model educatiu que no fes distincions per sexe, ni físiques ni de continguts.

El nom que aquesta escola va rebre a Manlleu va ser "Escoles de la Generalitat de Catalunya". El dia 21 de juliol, en una reunió entre representants dels primers ensenyaments a nivell local, membres del Consistori Municipal i mestres nacionals, es va prendre l'acord d'incautació de les Germanes Carmelites. Dies després també foren confiscats els edificis dels Germans. Aquestes dues congregacions van marxar de la vila³⁰.

La recent creada escola s'ocupava de tot el circle formatiu, oferia l'educació des del parvulari fins als 15 anys, i unificava l'alumnat de les antigues escoles privades amb els de les públiques i els refugiats en edat escolar que anaven

Cartell de la CENU dissenyat per Carme Millà el 1936

arribant. El 1937 hi havia matriculats 1.207 alumnes.

Aquesta nova escola es va ubicar inicialment als edificis incautats, entre el número 86 i 92 de l'aleshores carrer Ferrer i Guàrdia (actual Enric Delaris, on hi ha La Salle) i al carrer Horta d'en Font nº 23, edifici de les Germanes Carmelites.

Aquesta ubicació no va ser definitiva, si bé va patir constants variacions durant el transcurs de la Guerra.

³⁰ OSSA, DAVID: *De l'Escola Unitària de Nens fins al Puig-Agut.*

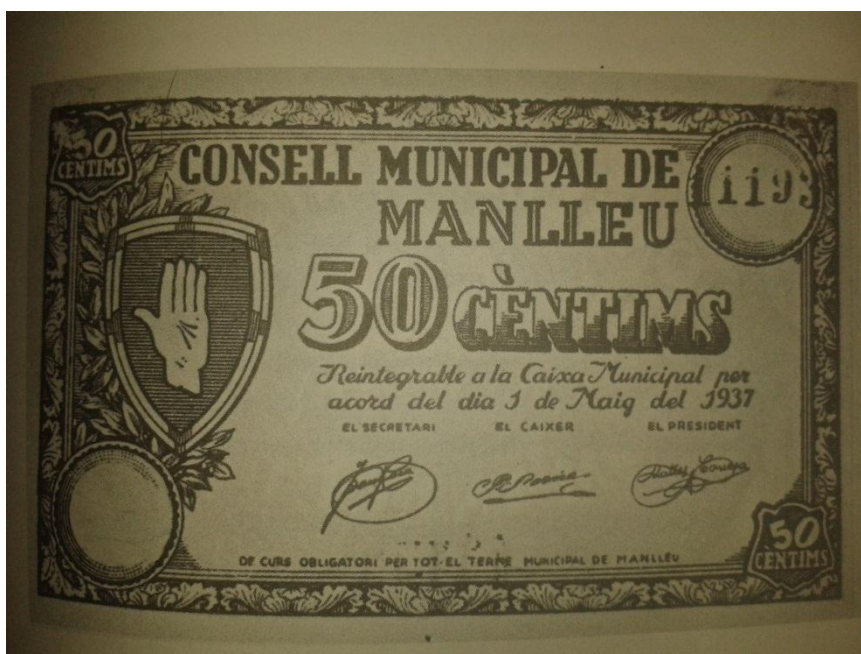
5.3 La moneda local

A principis del 1937, amb la guerra en un estat avançat, l'aleshores moneda oficial anomenada "pesseta" començà a circular de manera escassa, per la seva acumulació per part d'una majoria que ja preveia llarga la guerra.

En aquest context, el gener del 1937 l'alcalde de Manlleu va enviar una carta al Conseller de Finances de la Generalitat exposant la situació que es donava, i demanant permís per poder fer circular moneda local pròpia.

Davant la no resposta de la Conselleria i la necessitat cada vegada més gran, el dia 1 de maig l'Ajuntament va decidir emetre 10.000 monedes en paper equivalents a una pesseta cadascuna, tot i que a la pràctica es van treure al carrer 11.000 papers amb el valor d'una pesseta i 5.000 de cinquanta cèntims³¹.

Amb això no n'hi hagué prou, i el 5 de juliol es va acordar emetre 5.000 bitllets d'una pesseta i 6.000 de cinquanta cèntims. El desembre del 1937 es va planificar l'emissió de mil monedes de cinc cèntims, en metàl·lic, tot i que es desconeix si finalment es va portar a terme.

Un exemple de la moneda local que va ser posada en circulació

³¹ GAJA I MOLIST, ESTEVE: *La Guerra Civil a Manlleu...*

6. La desfeta final

6.1 El bombardeig de Manlleu

El dia 20 de gener del 1939 als volts de les dotze del migdia diversos avions que acabaven de bombardejar Vic van arribar a Manlleu per fer el mateix. Els objectius militars eren clars: l'aeròdrom, Can Serra (empresa que havia abandonat la seva activitat tèxtil per dedicar-se a la producció d'armament) i una fàbrica de muntatges d'avions.

Es té constància que finalment va ser bombardejada la fàbrica armamentística i les vies de comunicació.

Prèviament s'havia format la Junta de Defensa Passiva Local de Manlleu, que vetllà per la construcció de diversos refugis antiaeris, entre els quals destaquen el de la Coma, el de les Roques d'en Cases i el projecte del que havia de construir-se a l'aleshores Plaça de la Llibertat (actual plaça Fra Bernadí), però que a l'hora de la veritat només resultà ser una rasa de dos metres de fondària i tres d'amplada. Tot i la construcció d'aquests refugis, els manlleuencs i manlleuenques van haver de buscar refugi en altres llocs, com per exemple sota les escales de la plaça.

Sobre els morts en aquest episodi, no s'ha arribat mai a esclarir-ne una dada concreta. Les fonts consultades apunten que hi van perdre la vida Miquel Burgaya Jofre i Miquel Freixas Foch que estaven treballant a Can Serra; Francesc Castelló Sevilla, Ernesto Córdoba Garcia, Servando Chaves Romero, Constantino Luengo Alberca i Carme Pujol Viñas, que aleshores es trobaven al camp d'instrucció, situat al carrer Zamenhoff; Montserrat Viñas Padrós, que estava al carrer del camp d'instrucció; Francesc Sánchez Albiac, que es trobava al camp de futbol³².

³² Consultar la relació d'individus ferits en el bombardeig del dia 20 de gener a la pàgina 53 de l'annex, tot i que no hi apareixen tots (la llista ha estat complementada amb dades de l'Arxiu Personal d'Imma Domènech).

Mapa elaborat per la revista El Ter a partir de diferents testimonis i documents que recull els punts que van ser bombardejats.

6.2 L'entrada de les tropes franquistes a la vila i la nova junta gestora

Els últims dies de guerra, quan tothom ja donava per perduda la causa republicana, van estar marcats per la mateixa manca d'ordre que hi hagué durant els primers mesos d'aquesta. L'Ajuntament republicà va celebrar la seva darrera reunió el dia 22 de desembre del 1938, essent un dels últims temes tractats una comunicació dels obrers de la fàbrica de la Colònia Russiñol sol·licitant que el bestiar pogués ser sacrificat a l'escorxador per al seu consum.

Després del bombardeig i l'ocupació de Barcelona 6 dies més tard per les tropes del general Yagüe, els camins començaren a omplir-se de gent que havia decidit avançar-se a l'arribada dels nacionals i enfilars la ruta de l'exili per por a la repressió. Amb el pas dels fugitius també arribaren els assalts a plena llum del dia de comerços com, per exemple, la Mútua de Pa i Queviures, perpetrats per gent que necessitava menjar.

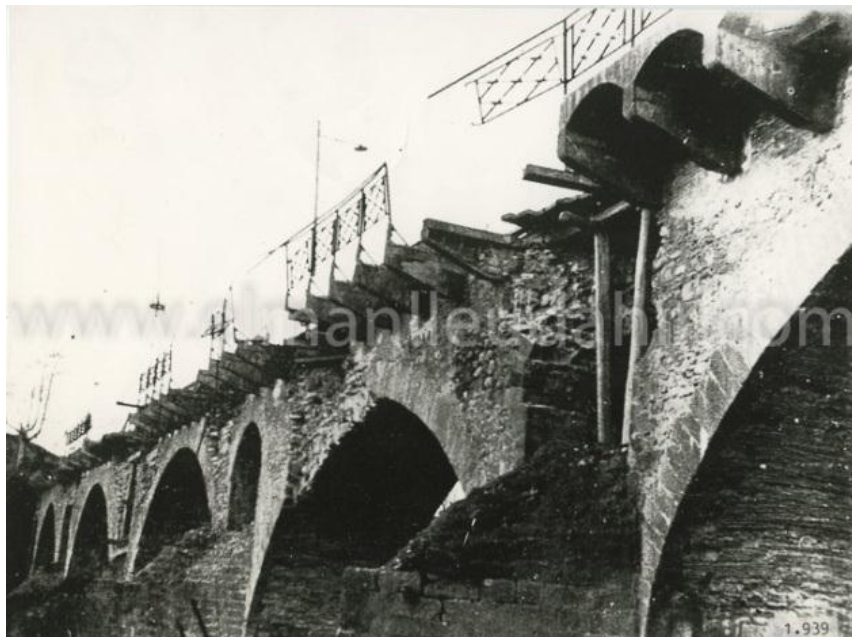
El dia 27, l'agutzil municipal es va passejar pels carrers de la vila a toc de trompeta anunciant que *“per ordre del comandant militar improvisat s'ordena la immediata incorporació a files a tots els homes compresos entre els 17 i els 60 anys, útils i inútils per la guerra, així com també l'entrega de tots els aparells de ràdio”*. Es desconeix l'efecte que aquesta crida tingué, però a jutjar per la resistència que les tropes franquistes trobaren en entrar a Manlleu uns dies després, va ser nul·la o quasi inexistent. El que és evident és que la moral republicana aleshores estava baixa, els vilatans estaven cansats de la guerra i no estaven disposats a lluitar davant d'una derrota assegurada.

El dia 1 de febrer va ser ocupada la ciutat de Vic per les tropes franquistes. Tothom esperava que el mateix dia o el dia següent passés el mateix amb Manlleu, però això no va ser així. Les tropes nacionals van prendre's un descans a la capital osonenca, van agafar forces i van arribar a la vila la matinada del 4 de febrer. Les tropes franquistes van començar a entrar a Manlleu a través del Pont de Can Molas i el pont del tren a crits de *“¡Arriba España!”*.

Dibuix de l'entrada dels nacionals a Manlleu, apareguda en un butlletí de premsa franquista local posterior

A les 7 del matí una explosió es va sentir arreu del poble: en un últim intent desesperat dels republicans d'aturar l'avançament de les tropes nacionals van ser dinamitats els dos ponts. Però no va servir de res. Una persona va morir per un tiroteig a la baixada d'en Bonet. Quatre canonades llançades des del Puig Agut van matar quatre persones més i, segons les dades facilitades per Imma Domènech, 6 persones més van morir després de l'entrada dels nacionals, successos probablement relacionats amb aquest fet.

Aspecte del Pont de Can Molas després de ser dinamitat pels republicans

Els canvis polítics tardarien ben poc a arribar. El mateix 4 de febrer a les 10:06h del matí, convocats per "l'alcalde provisional" Josep Casanovas (nombrat a corre-cuita pel Tinent Coronel "*Jefe de la Columna del Glorioso Ejército Nacional*" que "*había ocupado esta villa*"), es van reunir els qui havien

estat escollits per ser membres de la Junta Gestora Municipal a la Casa Consistorial, que encara estava instal·lada al local del Centre Catòlic.

Josep Casanovas Tona va ser escollit alcalde; Josep Tarrés Vilalta, 1r vocal i "*Teniente de Hacienda y Transportes*"; Josep Planas Riera, 2n vocal i "*Teniente de Gobernación y Abastecimiento*"; Josep Llagostera Ros, 3r vocal i "*Teniente de Fomento y Obras*"; Marià Portabella Boy, 4t vocal i "*Teniente de Beneficiencia y Auxilio Social*" i Eduard Ricart Santamaría, vocal 5è i "*Teniente de Cultura y Recuperación*".

Després del nomenament dels nous càrrecs, es va decidir que aquesta junta es reuniria ordinàriament cada setmana a les 17h i es recordaren els "*asesinados durante la dominación marxista*" a Manlleu, citant-los a tots i destacant que " *fueron vilmente asesinados por el solo hecho de ser respetuosos con el orden*". També es va prendre la decisió de recol·locar en el seu càrrec els funcionaris municipals "*indebidamente destituidos*" i es va proposar la reposició dels noms dels carrers i les places que havien estat canviats.

La sessió es donava per finalitzada tot reconeixent la propietat de l'entitat catòlica del lloc on aleshores estava situat l'Ajuntament: "*se reconoce la propiedad del edificio a favor de sus legítimos propietarios, atendido que el ayuntamiento debe ser el primero en dar cumplimiento a lo dispuesto por el Gobierno Nacional de reconocer la propiedad particular, acordándose por unanimidad reconocer tal derecho y practicar los estudios y gestiones necesarias para llegar a la solución armónica de tan importante acierto.*" "*Y no habiendo más asuntos que tratar, se levanta la sesión*".

El 4 de febrer coincidia amb dissabte, el dia següent era diumenge. I aquell dia 5, es va tornar a celebrar missa després de 32 mesos sense culte religiós oficial. Ben lluny quedaven totes les transformacions socials iniciades per les forces d'esquerres; Manlleu s'integrava a l'estat totalitari franquista. I començava el malson per tots aquells i aquelles que havien participat en la "revolució social": els que no s'exiliaren patiren presó o afusellament. Els més afortunats, només hagueren de fer front a constants humiliacions.

7. Conclusions

La primera conclusió a la qual s'ha arribat a través de la recerca realitzada és que els fets ocorreguts a Manlleu durant la Guerra Civil no s'allunyen als que es produïren a la resta de Catalunya:

L'esquerra manlleuena, on destacaven la UGT-PSUC i la CNT-FAI, va comptar amb molts militants durant el període estudiat -abans també- i va ser l'encarregada de gestionar la vida social i política de la vila.

Els primers dies va tenir lloc un autèntic esclat revolucionari que capgirà la vida manlleuena. L'ordre públic va passar d'estar gestionat per les institucions (Generalitat de Catalunya i Consistori Municipal) a ser-ho pels Comitès Antifeixistes Locals, que sovint actuaven amb espontaneïtat i sense reflexió.

Un gran nombre de persones van actuar com a milicianes a les Patrulles de Control del Comitè els primers dies de Guerra; i algunes ho continuaren fent fins ben entrat el 1937 ja sota les ordres de l'Ajuntament.

La persecussió a tot allò religiós va ser ferotge: les persones de coneguda fe van ser perseguides i en alguns casos fins i tot assassinades i l'Església, les ermites i capelles existents a la vila foren eliminades. El culte va quedar prohibit. Les persones considerades dretanes, ja sigui per la seva posició social o pel càrrec de direcció d'una empresa també van ser perseguides (i, com en les persones d'Església, en alguns casos també assassinades).

Paral·lelament a aquest clima de crispació i confrontació personal entre els dos bàndols que s'enfrontaven a la guerra i tenien la seva representació a Manlleu (tot i que el nacional era ínfim i pràcticament nul), van tenir lloc una sèrie d'accions emmarcades dins la "revolució social" iniciada per les forces d'esquerra. En són una clara mostra els processos d'incautació i col·lectivització d'indústries i terres agrícoles que transformaven el sistema econòmic local i nacional: la propietat privada era substituïda per la col·lectivitat obrera que s'organitzava a través de la cooperació.

Però no tot foren flors i violes pel bàndol republicà. A través de la recerca s'ha descobert l'enfrontament obert entre diferents forces del mateix bloc que tingué lloc el maig del 1937.

Així doncs, els successos de Barcelona, on hi va haver tirotejos, es van traslladar també a la vila de Manlleu. Es té constància de l'assalt per part de membres de les JSUC, el PSUC i la UGT al local de les Joventuts Llibertàries, del qual en resultà un ferit.

També s'ha descobert que els anarquistes desarmaren un control marxista quan es dirigien cap a Montesquiú per participar en enfrontaments molt més greus amb els comunistes. Tot això desembocà en una greu crisi municipal, que no es resolgué fins l'octubre amb l'elecció d'un nou alcalde.

La vida a la rereguarda no va ser fàcil. Aviat els proveïments van començar a escassejar i els refugiats republicans d'altres parts de l'Estat no paraven d'arribar. Aquests gaudien d'un estat especial dins la societat, ja que tenien totes les seves necessitats cobertes a costa de l'edari públic, cosa que va provocar alguns malentesos entre manlleuencs autòctons i refugiats. L'ensenyament també va patir transformacions: tots els nens i nenes de Manlleu, com a la resta de Catalunya, van ser agrupats en una mateixa escola (ubicada en diferents edificis), on s'impartia una educació mixte i progressista i tothom era tractat de la mateixa manera, fos quin fos el seu poder adquisitiu. També s'ha trobat documents que expliquen l'emissió de moneda local per part de l'Ajuntament que es va produir per la necessitat de la circulació de la moneda.

Les tropes franquistes van fer una primera aparició a Manlleu el 20 de gener del 1936 mitjançant el bombardeig de la vila. Unes setmanes més tard, el 4 de febrer, els nacionals ocuparen el poble i, ràpidament, en menys de 4 hores, formaren la Junta de Govern Provisional, que el mateix dia ja va prendre els acords necessaris per començar a destruir l'obra política i social iniciada per les forces d'esquerres des del febrer del 1936; Manlleu passava a formar part de l'estat totalitari franquista, lluny quedaven els moments àlgids per les esquerres manlleuencs.

Aquests han estat els aspectes que s'han pogut desenvolupar sobre el període bèl·lic. S'ha de tenir en compte que la documentació analitzada en pocs casos és imparcial, si bé s'ha intentat en tot moment crear un relat equidistant entre les dues versions.

La manca d'algunes fonts documentals que en el cas manlleuenc no existeixen i en altres pobles sí fa més difícil la reconstrucció pas per pas de tots els fets que van succeir després del cop d'Estat del juliol del 1936, però finalment es creu que s'ha aconseguit construir un relat organitzat cronològicament de tots els aspectes que es té constància que van tenir lloc a Manlleu.

8. Valoració personal

La realització d'aquest treball ha estat una experiència molt enriquidora a nivell personal. Aquest tema sempre m'ha interessat molt, i escollir-lo i poder desenvolupar-lo m'ha permès resoldre moltes incògnites sobre la guerra que tenia.

Crec que és un període molt interessant de la nostra història que no es té en la consideració que es mereix, probablement perquè la feina dels anys de dictadura franquista d'esborrar-lo -o de donar-ne la seva versió- van donar els seus fruits.

En alguns casos m'ha estat realment difícil crear un discurs imparcial davant les dues versions que sovint he trobat de molts fets. Potser no ha estat aconseguit del tot, però realment és molt complicat ser completament objectiu.

Valoro molt positivament haver-ho fet a nivell local, ja que m'ha permès analitzar a partir dels fets a nivell nacional la repercussió que aquests van tenir al meu poble. Crec que és important conèixer la història general però també cal aprofundir en els fets que han fet que els pobles on vivim siguin com són.

La metodologia utilitzada durant la recerca m'ha permès aprendre a analitzar alguns documents històrics i a interpretar-los, despertant vocacions per un possible futur professional que encara és incert.

En resum, espero que aquest treball hagi servit per recuperar la memòria oblidada del Manlleu que va resistir al feixisme des del 1936 fins el 1939 capgirant-se de dalt a baix i portant a terme accions que en els nostres dies són considerades utòpiques.

9. Bibliografia, webgrafia i fonts consultades

Llibres:

-ALBERTÍ ORIOL, Jordi: *El silenci de les campanes*. Edicions PPM. Barcelona, 2007.

-CASANOVAS PRAT, Josep: *Quan les campanes van emmudir*. Patronat d'estudis osonencs. Vic, 1993.

-CASTILLO GARCIA, Sofia i CAMPS FERNÀNDEZ, Olga: *La Guerra Civil a Ripoll*. Ajuntament de Ripoll, Edicions Municipals. Ripoll, 1995.

-CROSAS CASADESÚS, Jaume: *Guerra i repressió al Collsacabra*. Edicions El Mèdol. Tarragona, 2000.

-CUNILL SANZ, Isidre: *Los sicarios de la retaguardia*. Styria de Ediciones y Publicaciones SL. Barcelona, 2010.

-DOMÈNECH, Imma i VÁZQUEZ, Federico: *La repressió franquista a l'àmbit local*. Editorial Afers. Manlleu, 2003.

-ERRA I GIL, Martí i ERRA I GALLACH, Miquel: *Els camps d'aviació d'Osona durant la Guerra Civil*. Edició del Club Excursionista Calldetenes. Calldetenes, 2007.

-GAJA I MOLIST, Esteve: *El Manlleu dels anys 30*. Gràfiques Manlleu. Manlleu, 1988.

-GAJA I MOLIST, Esteve: *La Guerra Civil a Manlleu*. Gràfiques Manlleu. Manlleu, 1979.

-TERMES I ARDÈVOL, Josep i CÒNSUL I PORREDON, Arnau: *La Guerra Civil a Catalunya (1936-1939)*. Raval Edicions SLU Pòrtic. Barcelona, 2008.

-VILAR I BASSAS, Josep Maria: *Torelló: aquell estiu de terror del 1936, tal com jo ho vaig viure*. No s'especifica ni editorial ni any de publicació.

-VILAR I BASSAS, Josep Maria: *Torelló: aquells tres anys de la Guerra, tal com jo ho vaig viure*. No s'especifica ni editorial ni any de publicació.

Webgrafia:

-*El Manlleu d'ahir*: www.elmanlleudahir.com.

-Hemeroteca "Solidaridad Obrera":

http://www.cedall.org/Documentacio/Castella/cedall203530000_Solidaridad%20Obrera.htm

-*Viquipèdia*: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Portada>

Articles i treballs:

-CASANOVAS PRAT, Josep: *Els empresonaments a Osona durant la Guerra Civil*. Patronat d'Estudis Osonencs, 1991.

-GAJA I MOLIST, Esteve: *La col·lectivització de les indústries a Manlleu*. Publicació "Manlleu", agost del 1977.

-MARSAL, Joaquim i CASAS, Pere: *El Manlleu bombardejat*. Revista El Ter. Manlleu, agost del 2014.

-MOLIST, Mercè: *Emili Planas: l'aventura dels que van perdre la Guerra Civil*. Publicació "Manlleu", agost del 1991.

-MOLIST, Mercè: *Entre l'espasa i la paret: una història de la Guerra Civil espanyola*. Publicat el 13 de novembre del 1997 a Barcelona.

-OSSA, David: *De l'Escola Unitària de Nens fins al Puig-Agut*. Premi millor treball de recerca Manlleu d'humanitats, 2007.

-SERRALLONGA I URQUIDI, Joan: *Les condicions de vida de la classe obrera osonenca (1931-1936). Un estudi necessari*. Patronat d'Estudis Osonencs, 2006.

-SOLER I SABATÉ, Josep Maria i VILLAROYA I FONT, Joan: *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

Fons documentals consultats:**-ARXIU MUNICIPAL DE MANLLEU (AMMA):**

-Actes del ple de l'Ajuntament 1936-1939. Secció governació 9 llibres 2 i 5; secció governació 10 llibres 1 i 2.

-Enderrocaments i incautacions. Secció governació 18, expedients 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 12, 13 i 19.

-Assumptes generals de la Guerra Civil: Refugiats. Secció governació 23, expedients del 2 al 54, 73, 75, 78, 88, 91, 92, 94, 96, 97, 102, 104 i 105.

-Beneficiència: orfes per causes de guerra. Secció governació 32.

-Documents Ajuntament Guerra Civil sense classificar.

-Reformes socials: vagues, conflictes laborals i atur forçós. Secció governació 152.

-Denominació vies públiques. Secció obres públiques 57, expedient 15.

-ARXIU EPISCOPAL DE VIC:

-ACBV, *Relació dels fets ocorreguts 1936-1939, contestación al Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*. 29 d'abril del 1939. Caixa parròquies.

-ACBV, *Relació dels fets ocorreguts 1936-1939, Relación comprensiva de parte de los socios que figuraban en la "Cooperativa Mutua de Pan y Comestibles de Manlleu", cuya calificación podría atribuirse a la casi totalidad de los que la constituían*". 29 d'abril del 1939. Caixa parròquies.

-ARXIU PERSONAL D'IMMA DOMÈNECH.**-ARXIU PARROQUIAL DE MANLLEU.****-REGISTRE CIVIL DE MANLLEU.**